

DR

STILGUIDE

**DET
ENKELT
SAGTE
ER LETTEST
AT FORSTÅ**

FORORD

I DR har sprogets centrale betydning for udsendelsesvirksomheden altid været bredt anerkendt. Derfor har vi også en lang tradition for intern sprogpleje. Fra 40'ernes udtalepjece 'Farlige ord' over 80'ernes sprogbreve til den stilguide, du har foran dig her.

Med tiden har fokus flyttet sig. Fra sikring af såkaldt højdansk udtale til i dag, hvor DR dels lægger vægt på at afspejle hele landet også i sproglig henseende, dels arbejder med journalistisk formidlingskvalitet ud fra en bred vifte af kriterier.

Det fremgår af DR's interne sprogindsats, som i dag omfatter obligatorisk taleundervisning for både nyansatte og mere rutinerede medarbejdere, faste kurser i sprogrigtighed, klichéworkshops og meget mere. Det fælles mål er at sikre og vedligeholde de nødvendige formidlingskompetencer i programproduktionen. Stilguiden bygger i stort omfang på erfaringerne fra disse aktiviteter.

Når vi har valgt at samle sproglige råd og anbefalinger ét sted, sker det for at skabe overblik og for at imødekomme et ofte fremsat ønske både internt og blandt DR's brugere. Samtidig kan stilguiden ses som led i en international tendens, da den er beslægtet med publikationer hos medier som BBC, Washington Post og Die Zeit.

Nye generationer vokser i disse år op med et næsten uendeligt medieudbud ved hånden, informationsmængden er overvældende, det meste på engelsk og en hel del af vekslende kvalitet og troværdighed.

I den situation er det vigtigere end nogensinde, at medier, der har en bredt inkluderende, upartisk og fair nyhedsdækning som ambition og berettigelse, arbejder bevidst med sproget.

Det skyldes, at sproget, som vi dagligt mindes om, er bærer af væsentlige journalistiske kvaliteter som troværdighed, forståelighed og nærvær. Vil

”I Kampen for **sproget** og Radioens **Stil** ligger ogsaa en smuk **demokratisk** opgave.”

Louis Levy, 1937

man stadig gøre sig fortjent til borgernes tillid og interesse i det digitale mediehav, er det her, man med fordel kan sætte ind.

Der er en sammenhæng mellem sproglig og indholdsmæssig troværdighed. Halter sproget, kan brugerne nemt få den tanke, at også research og vinkling hviler på et usikkert grundlag.

Klichépræget sprog risikerer at gøre det væsentlige banalt og blæse det mindre væsentlige ud af proportioner. Dødt sprog svækker interessen og endnu vigtigere forståelsen, hvilket igen kan føre til tab af troværdighed. Modsat mindsker et velovervejet ordvalg risikoen for uklarheder, eller at man siger eller skriver noget, der er decideret forkert.

Denne stilguide er derfor tænkt som en sproglig håndsrækning i en travl hverdag og kompleks nyhedsstrøm med mange sproglige påvirkningskilder. Naturligvis først og fremmest som et tilbud til DR's

medarbejdere, men også meget gerne som udgangspunkt for den vigtige dialog mellem DR og DR's brugere.

Flere af stilguidens elementer, for eksempel basisgrammatikken bagerst, vil være kendt stof for mange. Men vil man nedbringe antallet af uvaner og fejl, skader et gensyn næppe. I hvert fald forudsætter en øget sprogbevidsthed, at man tillader sig selv at komme i tvivl.

En stilguide er ikke en lovtekst, og ingen regler uden undtagelser. Det endelige ansvar for stil og ordvalg ligger på de enkelte redaktioner. Men forhåbentlig vil stilguidens råd kunne inspirere i den daglige efterkritik og kvalificere de valg, man ender med at træffe.

Martin Kristiansen, sprogredaktør DR

I. SPROGET I JOURNALISTIKKEN. ET KLART OG LEVENDE SPROG

AFSMITNING	14
Nysprog – newspeak	
Fagsprog	
Papirsprog	
Kildesprog og kildeafsmitning	
Når kilden er udenlandsk	
ÉT SPROG, FLERE SPROG	30
Slang og sociolekter	
Dialekter, regionalsprog og dansk med accent	
Bandeord og vulgære udtryk	
Fremmedord og låneord	
Påvirkning fra engelsk og 'smartsprog'	
Modeværdier og modeord	
FYNDIGT ELLER FOR MEGET	42
Superlativer	
Stramninger	
Dobbeltkonfekt (pleonasmer)	
Fyndord – rim, rytme og korthed	
HVERDAGENS SPROG	49
Identifikation	
Jeg, du og han	
Faste vendinger (idiomer)	
Klichéer og fraser	

DET LEVENDE SPROGS VIRKEMIDLER

57

Billeder
Billedsammenstød
Konkreter
Eksponeringer
Kontraster
Parallelismer og gentagelser
Tomgangsord og - vendinger
Verber og verbalsubstantiver
Aktive og passive verber
Dækket fremstilling
Sætninger og sætningsemner
Tekstens spænding og opbygning
Teksten er skrevet til nogen – læs den højt!

FÆLLES SPROGPRAKSIS

74

Organisationsnavne og varemærker (brands)
Politiske partier
Personnavne og titler
Kongehuset
Ministerier, styrelser, offentlige institutioner
Forkortelser, initialord og akronymer
Navne på platforme, kanaler og programmer i DR
Titler på kulturelle værker
Tal og størrelser
Sproglig etik og tendensord

Mundtlighed
Udtale
Artikulation
Tempo
Stemme og åndedræt
Prosodi
Kropssprog
Manuskriptvaner

II. SPROGET OM SPROGET – EN LILLE GRAMMATIK

Neksus – er en sætning
Subjekt og verbal (grundled og udsagnsled) – nogen gør noget
Perioder
Helsætninger og ledsætninger
Sætningsemner – sætninger, som ikke er rigtige sætninger
Forvægt og bagvægt – og om at finde balancen
Sætningsspidsen – godt begyndt
Indskud og ophobninger – hvorfor og hvorfor ikke
Kløvning – og andre kedelige måder at indlede en sætning

ORDKLASSER	122
Navneord (substantiver)	
Udsagnsord (verber)	
Tillægsord (adjektiver)	
Forholdsord (præpositioner)	
Stedord (pronomener)	
Egennavne (proprier)	
Biord (adverbier)	
Talord (numeralier)	
Udråbsord (interjektioner)	
UKLARHEDER OG FEJL	126
Betydningsmæssige (semantiske) fejl	
Flertydige ord og pendulord	
Typiske fejl	
KOMMAER	132
MERE OM SPROGET	135
CITATER I STILGUIDEN	137

”En god stilist kan forklare selv de mest esoteriske emner i **et ligefremt sprog** uden at tale ned til folk. Det afgørende er at gå ud fra, at dine læsere er lige så kloge og opvakte som dig, men at der blot er noget, de ikke ved, som du ved.”

Steven Pinker, 2014

SPROGET I JOURNALISTIKKEN. ET KLART OG LEVENDE SPROG

Det enkelt sagte er lettest at forstå. Det er også ofte det mest præcise. Ovenstående er en omskrivning af et citat, der tillægges den svenske 1800-talsdigter Esaias Tegnér: ”Det dunkelt sagte er det dunkelt tænkte.”

Komplekse sætninger og abstrakte udtryk svækker forståelsen. En enkel sætningsopbygning og ord, der er konkrete og kendte af læseren, styrker den.

Det bekræfter læseforskningen. Derfor er det en gode idé at gøre det enkelt.

Det kan også være en god idé at huske på enkle stikord som forståelighed, nøjagtighed, troværdighed. Og at forsøge at sætte sig i modtagerens sted og overveje, hvordan han eller hun vil opleve sproget.

De fleste foretrækker nemlig et sprog, der ligger i balancepunktet mellem hverdagens talesprog og det formfuldendte skriftsprog, siger forskningen også. Altså et sprog, som hverken er sjusket eller opstyltet.

Et sprog afhænger selvfølgelig af sammenhængen. Derfor er et godt sprog i et børne- eller ungdomsprogram sjældent helt det samme som et godt sprog i et debatprogram på DR2 eller i en politisk reportage på dr.dk. Sproget skal naturligvis tilpasses genre og målgruppe, men det skal ikke rejse mure, der holder andre ude. Derfor skal sproget heller ikke formes af stereotype forestillinger om snævre målgruppers forventninger. En god rettesnor kan som nævnt være at følge sin egen fornemmelse for, hvad der er et godt sprog. Sproget er jo i meget høj grad også noget personligt.

Vi har fabrikeret et udtryk til lejligheden, dvs. til stilguiden her. Udtrykket er 'at overskrive'. Det betyder ikke at skrive oven på noget. Udtrykket er derimod dannet i analogi med vendingen 'at overtræne', dvs. at overdrive træningen.

Man kan overskrive inden for alle genrer. Man kan for eksempel overskrive inden for den lyriske genre ved at overdrive genreens poetiske virkemidler, så indtrykket bliver kunstigt og muligvis også patetisk. Man kan overskrive inden for den fortællende journalistiks genre ved at gøre overdreven brug af de litterære virkemidler, så de i stedet for at få en dramatiserende og medrivende funktion får teksten til at virke overlæsset.

Man kan også overskrive ved at gøre sætningsopbygningen så kompleks, at sætningen bliver næsten uforståelig. Eller ved at mætte den enkelte sætning med så mange informationer, at den bliver uoverskuelig. Overskrivningen er altså at presse sproget. Ved

at presse sproget kommer man ofte også til at presse sig selv, så resultatet ikke bare bliver et dårligt sprog, men også et fejlfyldt sprog.

Det taler også for at gøre det enkelt

ARBEJDSLØS

ELLER

LEDIG?

“Mennesker med **manipulation** på hjernen, både dem, der frygter den urimeligt, og ikke mindre dem, der har sat deres håb til den, opdager næppe, når den kommer over deres egne hoveder.”

Hannah Arendt, 1969

AFSMITNING

Sprog smitter. Ord og vendinger, vi hører eller læser, bliver automatisk en del af vores eget sproglige register. Den funktion er i de fleste tilfælde nyttig. Det er sådan, vi tilegner os sprog og siden udvikler og nuancerer det. Men den sproglige afsmitning kan også være problematisk. Og netop fordi tilegnelsen i nogen grad finder sted som en automatiseret proces, er det vigtigt at skærpe opmærksomheden på den.

NYSPROG – NEWSPEAK

Begrebet 'nysprog' stammer fra George Orwells roman 1984. Ifølge den almindelige betydning er nysprog et sprog, der søger at påtvinge os en bestemt virkelighedsopfattelse. I forskningen taler man om sprogets 'priming-effekt' (at grunde som en maler) og 'framing' (indramme).

Der er en meget tæt forbindelse mellem sprog og vores virkelighed,

så tæt, at de to ting dårligt kan skilles ad. Ordene former vores tanker, og tankerne vores virkelighed. Hvis vi som journalister bruger nysprog, påtvinger vi altså brugerne nysprogets virkelighedsbillede. Samtidig svækker vi vores troværdighed.

Hvis man vil undgå at bruge nysprog, må man kunne genkende det, når man ser eller hører det. Og for at kunne genkende det må man kunne gennemskue de mekanismer, der skaber det. Er sproget neutralt og dækkende? Eller ligger der en holdning, måske en bestemt interesse, bag?

Det er ikke altid let at afgøre, hvad der er en neutral og dækkende sprogbrug, og hvad der er nysprog. Hedder det for eksempel:

- Militær kampagne eller bombninger?
- Finskytte eller snigskytte?
- Muhammedkrisen eller karikaturkrisen?

- Fattige eller lavindkomstgrupper?
- Arbejdsløs eller ledig?
- Renovationsarbejder eller skraldemand?
- Sanitetsarbejder eller rengøringsdame?
- Prostitueret eller sexarbejder? Eller luder?
- Terrorister eller frihedskæmpere? Eller militant gruppe?

Nysprog er et tendentiøst sprog, dvs. et sprog med en værdimæssig toning, der kan afspejle såvel en bevidst som ubevidst hensigt. Ikke alle tendensord er nysprog, men alt nysprog er tendensord. DR's sprogredaktion har opstillet en liste med en lang række tendensord, som vi anbefaler DR's journalister at bruge med omtanke og i enkelte tilfælde helt at undgå. Du kan læse mere om tendensordene på side 91 her i stilguiden.

FAGSPROG

Et fagsprog består af ord og begreber, som man kun møder inden for et bestemt erhverv eller fagområde. For eksempel 'understrygning', 'dolly', 'embryologi'. Medmindre man tilfældigvis selv er murer, filmarbejder eller gynækolog, må man ofte gætte sig til, hvad ordene betyder.

Et fagsprog kan også rumme ord i en anden eller mere specifik betydning end den gængse. For en jurist er 'belæring' den orientering, retsformanden giver nævningene, mens det for de fleste andre er – en belæring. En 'opsats' er for blomsterhandleren en måde at arrangere blomster på, mens det for en journalist er en artikel. For lægen er en 'blokade' en bedøvelse, for flertallet er det en afspærring.

Også journalistens sprog er et fagsprog. Men bortset fra når journalister taler med hinanden, er det et fagsprog uden fagudtryk. Det er hele meningen med det.

Undgå uforståelige fagudtryk, hvis det er muligt. Oversæt dem, eller forklar dem, hvis det ikke er. Der er ingen, der bliver klogere, fordi man siger 'købekraftspariteterne'. Det er en anden sag, hvis man på en forståelig måde kan fortælle, hvad ordet betyder, og hvorfor det er vigtigt at bruge det. Det kan godt være, at det styrker troværdigheden, når der i en medicinsk journal står 'kardial genese'. Eller når det i et juridisk dokument hedder, at sagsøgeren 'i det væsentlige har påberåbt sig, at Kommissionen har udvist to ansvarspådragende forhold.' Det samme behøver ikke være tilfældet, når vi siger det.

Hvis et ord eller en vending i et fagsprog (eller i en fagjargon) har præcis samme betydning som et mere almindeligt ord, er der ingen grund til ikke at erstatte det. Her er nogle eksempler på ord og vendinger af den slags og nogle bud på ord, man i stedet kan bruge:

- I retsvæsenet 'berammer' man et møde, de fleste andre sprogbrugere 'fastsætter en dato' for mødet.

- Nogle it-folk taler om at 'monitorere' aktiviteten på et website, andre ville tale om at 'overvåge' aktiviteten.
- Politiet 'eftersætter', de fleste andre mennesker 'forfølger'.
- Politiet siger også 'på adressen', hvor andre vil sige 'på vedkommendes bopæl'.
- På hospitalet har patienten en 'fraktur', i virkeligheden har han 'brækket benet'.
- Inden for socialvæsenet bruger man ofte udtrykket 'at visitere', det betyder 'at godkende', for eksempel mennesker, der ønsker en plejehjemsplads.

Det kan nogle gange være svært at afgøre, om et ord er et fagudtryk med en ganske bestemt betydning, som man ikke bare kan oversætte med et andet ord. Vendingen 'at visitere' er måske sådan et grænsetilfælde, for der ligger jo mere i udtrykket end at godkende. 'At visitere' refererer til den undersøgende sagsbehandling, der går forud for selve godkendelsen. Derudover kan et fagudtryk

efterhånden være så indarbejdet i den almindelige sprogbrug, at det vil skabe mere forvirring end klarhed at udskifte udtrykket med et andet. Også her er 'at visitere' måske et godt eksempel.

Hvis man er i tvivl, er den bedste løsning at bruge ordet og dernæst forklare dets betydning i den konkrete sammenhæng. Her er nogle eksempler på ord, som det er vanskeligt at erstatte med et (enkelt) andet. Der er altså to muligheder. Enten at anse ordet for at være almindeligt kendt og derfor bruge det. Eller at bruge det og forklare dets betydning:

- Politikere og embedsmænd taler nogle gange om 'at indfase' en lov. Ordet kan ikke bare oversættes til det mere almindelige 'indføre', for 'at indfase' betyder at indføre noget gradvist.
- Psykologer taler om 'at debriefe', dvs. at lade mennesker, der har været udsat for voldsomme og muligvis traumatiserende oplevelser, tale om oplevelserne. 'Debriefe' kan også betyde at udspørge eller afhøre en person for at få oplysninger om en bestemt sag. Men det er svært eller måske ligefrem umuligt at finde ét andet dækkende ord for fænomenet.

”Alle ord ... har to eksistenser, som et talt ord og som et skrevet; og du har ingen ret til at underordne eller ofre det ene for det andet. Et ord eksisterer lige så meget for **øjet** som for **øret**; navnlig i et højt udviklet samfund, hvor læsning er næsten lige så udbredt som tale.”

Richard Chenevix Trench, 1855

- Inden for militæret kan man støde på begrebet ‘at rense op’. Det betyder at rydde et område for fjender og fjendtlige våben, om nødvendigt ved at slå ihjel. Ordet kan virke makabert, næsten som nysprog. Men findes der et begreb, der dækker præcis det samme?

PAPIRSPROG

Når det talte sprog er skriftsprog, der bliver læst op, bliver talesproget let til papirsprog. Eller kontorsprog, skrankesprog, rapportsprog. Dvs. et sprog, der er præcist som paragraffer og lige så kedeligt og ofte også svært at forstå.

Forsøg at undgå omvendte ordstillinger. De kan virke naturlige, når man skriver dem, men er det sjældent, når man læser dem op, og næsten aldrig, når man hører dem.

“De herskendes ret til at give navne går så vidt, at man ville kunne tillade sig at opfatte selve sprogets oprindelse som de herskendes **magtytring**: de siger ”det *er* det og det”, de besegler enhver ting og hændelse med en lyd og tager den dermed ligesom i besiddelse.”

Friedrich Nietzsche, 1887

Pas også på ikke at overdrive brugen af højtidelige småord som ‘dette’, når du i stedet kan bruge ‘det’, eller ‘således’, når ‘sådan’ passer lige så godt. Det samme gælder ‘heri’, ‘desangående’, ‘dersom’, ‘indeværende’ osv.

Det kan være svært, især hvis du sidder med rapporter eller betænkninger, hvor den slags mere er reglen end undtagelsen. Men forsøg alligevel, for selvom papirsprog er kedeligt, behøver formidlingen ikke være det.

KILDESPROG OG KILDEAFSMITNING

Kilder har sprog, kilder har holdninger og værdier. Det gælder, hvad enten kilden er politiker, erhvervsleder, bandemedlem, fagforeningsleder, kommunaldirektør eller formand for en patientforening. Hvis kildesproget smitter, gør holdningerne og værdierne det også.

- Regeringen 'fører blokpolitik', siger oppositionen. Betyder det, at regeringen har et flertal for sin politik uden om oppositionen?
- Regeringen siger, at den vil 'forstærke indsatsen' på uddannelsesområdet. Betyder det, at den vil stille højere krav til gennemførselsprocenten?
- Regeringen fører en 'fast og fair flygtningepolitik', siger regeringen. Betyder det en 'stram flygtningepolitik'?
- Oppositionen siger, at den vil 'smøleriet til livs' i den sociale sagsbehandling. Betyder det, at den vil have flere ansatte i den offentlige sektor?
- Når et parti fremlægger en 'grøn politik', mener partiet så i virkeligheden en 'miljøpolitik'?
- Var politiet 'tvunget til' at bruge tåregas, eller er det nok at sige, at 'politiet brugte tåregas'?
- Når partileder X siger, at hun 'er rystet' over partileder Y, er hun så rystet, eller siger hun, at hun er rystet?

Kilder har lov til at have værdier og holdninger og at give udtryk for dem. Men når man som journalist bringer dem videre, skal man huske at fortælle, hvor de stammer fra, og hvad modparten siger.

Kilder kan også være skriftlige og præget af for eksempel fremmedord, fagudtryk og tekniske begreber. De kan også være formuleret i papirsprog. I det sprog er to forhandlingsparter, der indgår en aftale, 'kontraherende'. Regler for og retten til at klage hedder 'klageadgang'. Og hvis det for eksempel drejer sig om Styrelsen for Patientsikkerhed, har man adgang til at klage over 'de ved særlig lovgivning autoriserede personer inden for sundhedsvæsenet, jf. dog stk. 2 og 3.'

Vi bør finde en anden måde at sige det på.

”Havde det ikke været nok og hensigtsmæssigere, om et par sande Sproggenier havde ... gjort Aftale med hinanden om at undersøge, hvad Fordeele **det svenske Sprog** kunne bringe det danske i sin grammatikalske, i sin lexicografiske Deel; hvorledes disse Fordeele kunde nyttes til at berige, forædle, forstærke **det danske Sprog**, til at give det mere Varietet, Harmonie, Fylde og Rundhed; til at betage det det Slæbende, Uartikulerede, det Monotoniske, det Dorske i Declamation og Tonehold.”

Jacob Baden, 1797

NÅR KILDEN ER UDENLANDSK

Kildesproget kan også være udenlandsk. Det rejser andre problemer.

Ord, som vi tror, vi kender, fordi de hedder noget lignende på dansk, kaldes ‘falske venner’. Det svenske ord ‘rolig’ betyder ikke ‘rolig’, men ‘morsom’. ‘Corn’ er det engelske ord for ‘korn’, mens det på amerikansk som regel betyder ‘majs’.

Når svenske ord eller typiske svenske sprogtræk sniger sig ind i sproget, kalder man det svecismer. Når de kommer fra engelsk, hedder de anglicismer. Nogle gange sker det, at vendingerne bliver almindeligt accepterede. Sådan er det gået ‘på sigt’, som er en svecisme, og ‘kommentere på’, som er en anglicisme.

Andre afsmitninger fra udenlandske kilder er simple oversætterfejl.

Her er nogle flere eksempler:

- 'Simple' kan godt betyde 'simpel', men betyder for det meste 'enkel'.
- 'Intimate' kan godt betyde 'intim', men lige så tit betyder det 'fortrolig'.
- 'Gas' kan godt betyde 'gas', men er du i USA, betyder det formentlig 'benzin'.
- 'A billion' betyder på engelsk og fransk 'en milliard'. 'En billion' er på dansk en million millioner.
- 'Announce' betyder 'erklære' eller 'offentliggøre'. Hvis man vil annoncere noget, siger man noget andet.
- 'Plague' kan godt betyde 'plage', men det kan også betyde 'pest'.
- 'Warehouse' er et pakhus. Et varehus hedder 'department store'.
- I Sverige spiser man 'frukost' om morgenen og 'lunch' til middag.
- Når en svensker er 'lidelsesfull', er hun lidenskabelig, men hun har ikke nødvendigvis ondt nogen steder.

- 'Tasken' er på svensk en del af de mandlige kønsorganer, hvorimod den indretning, hvor man opbevarer for eksempel sin pung, hedder 'väskan'.

PARADIGMESKIFT
BENCHMARKING
EUROLAND
ÆRESDRAB
NARKOKONGE
ROCKERBORG

”I Stedet for at virke charmerende, virker det uendeligt irriterende, hvis en ung Pige ustandseligt bruger forslidte, **halvengelske Gloser** som **smart, nice**, navnlig er de skrappe i Forbindelser som **eddersmart, hyper nice**. Skrækkeligt lyder det ogsaa, naar en yndig ung Pige med tilstræbt Forsorenhed omtaler Penge som Gysser, **Bommelommer**, at hun har **Kasse** for Tiden.

Der er Masser af unge Damer, der pludselig forelsker sig i en bestemt Vending: ”**den er helt rigtig**”, ”**nemlig**”, ”**altsaa**”, eller de synes, det lyder flot, naar de øjeblikkelig anvender en Skuespillers Morsomhed fra en Talefilm; ”**Okkeja**”, ”**okkenej**”.

Den kloge pige, 1934

ÉT SPROG, FLERE SPROG

SLANG OG SOCIOLEKTER

Slang er uformelle ord og udtryk typisk med stor udtrykskraft.

Det er længe siden, det var ’sejt’ at være ’hip’ eller ’nice’ at være ’cute’, og sådan er det hele vejen igennem. Slang er sprogfornyende, men de fleste af fornyelserne går af mode igen. Desuden er slang et mindretalssprog og fremmer ikke altid forståelsen.

Slang kan imidlertid også give sproget farve og særpræg. Det kan med ét ord formidle et indtryk af for eksempel et menneske eller et miljø, som man skal bruge hundrede beskrivende ord for at formidle lige så godt.

En sociolekt er en sprogvariant, som tales af en bestemt befolkningsgruppe. Sociolekten er socialt-kulturelt bestemt og er en

langt bredere kategori end slang. Sociolekten kan være mere eller mindre afvigende fra den standardiserede rigsmålsudtale og fra, hvad mange opfatter som normalsproglige udtryk.

DR vil gerne nå ud til brugere i alle aldre, også de yngre, på forskellige platforme og gennem relevante programmer. En af måderne er at bruge et sprog, som alders- og målgrupperne kan genkende som deres eget og føler sig hjemme i. Og bliver stimuleret af. Sproget kan virke inkluderende. Men man skal være opmærksom på, at det, der er inkluderende for nogen, kan virke som en mur for andre. Man skal også huske på, at selv målgrupper er sammensatte, og at mennesker ikke er ens, selvom de har samme alder.

Brug gerne slang og sociolekt, men gør det med omtanke.

”Enten man synes om det eller ikke, maa man tage den Kendsgerning til Efterretning, at **Radioen udvisker** ikke blot Afstand og Tid, men ogsaa **Dialekter** og Egnsejendommeligheder ...

De unge lærer allerede i Skolen at ”**tale fint**”, som det hedder paa Landet, dvs. at læse og skrive Højdansk, og de hører næsten ikke andet i Radioen, hvilket ikke skal lægges Ledelsen til Last.

Adskillige unge glemmer herved at tale deres ”Modersmål” – i hvert fald antager de mange af Højdanskens Udtryk og Betoninger, hvorved de rene Dialekter forvanskes. Hvis den Udvikling, vi er inde i, fortsættes, kan det i Løbet af en Snes Aar blive sjældent at faa en virkelig **renlivet Jyde** eller **Fynbo** foran Mikrofonen, og det vilde dog være Synd ... Naa, men det nytter jo ikke at stritte imod **Udviklingen!**”

Erik Eriksen, marts 1940

DIALEKTER, REGIONALSPROG OG DANSK MED ACCENT

De danske dialekter er ikke bare en del af det danske sprog, dialekterne *er* det danske sprog, bare forskellige steder fra og med hver sit særpræg. Det samme gælder det danske sprog, som tales med accent, dvs. med en anderledes udtale end den standardiserede rigsmålsudtale, fordi sprogbrugeren har et andet modersmål end dansk.

Nogle sprogforskere mener, at sprogudviklingen næsten helt har udryddet dialekterne. De grammatiske forskelle er blevet få og sjældne, tilbage er først og fremmest nogle variationer i sprogtonen. Forskerne taler i den forbindelse ikke om dialekter, men om regionalsprog.

DR har under alle omstændigheder et ansvar for at bidrage til bevarelsen af det danske sprogs forskelligheder. Hvad enten vi taler om dialekter, regionalsprog eller dansk med accent. Det

”**Jeg kommer i fjernsynet og husker at bande.** Jeg ved godt, at de små bandeord ikke slipper igennem, men billedet af mig, der kæfter op – entusiastisk og opgejlet – om en fremtidig verden, som er bedre end den her, samtidig med at jeg bliver klippet i stumper og stykker af **establishments puritanske, sterile kultur**, er information, som er vigtig at få igennem. Ord kan bruges til at skabe.”

Abbie Hoffman, 1969

skyldes hensynet til brugerne og ønsket om, at de i DR skal møde et sprog, som de opfatter som deres eget og føler sig hjemme i. Det skyldes også DR's public service-ansvar og det mål om sproglig mangfoldighed, som er beskrevet i DR's sprogpolitik.

Det må gerne kunne høres, hvor du kommer fra. Dialekten, regionalsproget eller accenten må bare ikke gøre dit sprog vanskeligt at forstå eller fjerne opmærksomheden fra det, du siger. Så bevar gerne noget af sprogtonen, brug dialektord, og vær omhyggelig med din udtale. Dialekterne, regionalsprog eller accenten skal ikke have skylden for en dårlig udtale.

BANDEORD OG VULGÆRE UDTRYK

Undgå dem så vidt muligt. Så vidt muligt betyder: Medmindre der er særlige forhold, der begrunder, at du bruger dem. Bandeord og vulgære udtryk bruges til at forstærke sproget og give det særpræg, ikke til at nuancere det. Der findes som regel andre og bedre måder

”At sværge ved Gud er **den største Eed**, men den agtes dog ringere end utallige andre af mindre vigtighed: Mange mennesker reflectere eg ikke meget paa brugelige Eeder; Men bevæges, naar de høre dem udi en nye og usædvanlig Form. Der fortælles om en Nedersachsisk Præst, at da han hørde en at betiene sig af nogle **Nymodens Eeder**, som han tilforn ikke havde hørt, sagde han: Ej! Sværg dog ikke saa stærkt, vil I sværge, da betien jer af skikkelige og **gangbare Eder**.”

Ludvig Holberg, 1750

at gøre sproget kraftfuldt. Husk også på, at et ord på tryk og et ord på tv og i radioen er noget andet end et ord sagt i forbifarten. Og at ord, der virker stødende, fjerner opmærksomheden fra det egentlige.

På den anden side – det er ikke sprogets vigtigste opgave at være usynligt. Sproget skal i nogle sammenhænge også formidle temperament og følelser, det skal bruges og slides på af mennesker. Og hvad der forekommer nogen at være vulgært og stødende, er for andre naturligt.

Men konklusionen er den samme: Undgå så vidt muligt bandeord og vulgære udtryk, brug dem kun, når der er særlige forhold, der begrunder det.

”Det kan aldrig siges at være i Fremskridtets Tegn paa Landets Vegne at lukke sig inde i en lokal Dialekt, i stedet for at gaa den modsatte Vej, **udvide Sproget** ved Optagelse af Elementer udefra, som forstaaes ogsaa udenfor Landets Grænser.

Det ligger nær her at gøre Forsøg paa at opnaa Tilgivelse for en **fri Anvendelse af Fremmedord** jeg har gjort mig skyldig i, og som man har haft ondt af. Reglen derfor er at tage den Nuance i Udtrykket man har brug for **dér hvor man finder den**”.

Johannes V. Jensen, 1936

FREMMEORD OG LÅNEORD

Fremmedord er ord, som er optaget i dansk fra et fremmed sprog. Låneord er fremmedord, som er tilpasset dansk grammatik, skrivemåde eller udtale.

Det er med fremmedord og låneord som med fagsprog: De kan både være præcise og ikke til at forstå, nogle gange endda på samme tid.

Hvornår er fremmedordet almindeligt kendt? Hvornår er det ikke? Findes der et dansk ord, der er lige så godt? Eller fordrejer det danske ord betydningen? Fremmedord kan virke forstyrrende. Det kan upræcise og unødvendige fordanskninger også.

Her er et forslag til en fremmedordenes minusliste (medmindre de kommer fra en kilde). Vi skriver udtrykkeligt, at listen er et forslag til en minusliste. For i sidste ende er det sammenhængen og formålet med teksten, der afgør, hvad der er et godt eller dårligt ordvalg:

- Eskalere (vokse gradvist, skærpe, stige)
- Royal (kongelig)
- Eksekvere (udføre, gennemføre)
- Performe (præstere)
- Out reach-indsats (opsøgende)
- Peake (toppe)

Og her er et forslag til en fremmedordenes plusliste:

- Ideologi
- Diagnose
- Discountbutik
- Ingeniør
- Konjunktur
- Ambitiøs
- Flow-tv
- Tweete

”Bogen er oversat på fire Nætter. Kapitel for Kapitel blev fløjet hjem til København, og Forordet telefonerede vi. Arbejdet er udført i et **Jag** – i omtrent samme Tempo som det, hvormed hver Dags Avis bliver til ... Vi har ment, at dette **Tempo** i Oversættelsen og Bearbejdelsen har kunnet forsvares, fordi Tom Clarke netop selv kalder sin Bog **Journalistik**, et Stykke Reportage”.

*C.H. Clemmensen og
Ejnar Christiansen, 1933*

- Blogge
- Whistleblower
- Crowdsourcing

Fortsæt selv.

Fremmedordene på minuslisten har for det meste gode danske alternativer. Dem på pluslisten, derimod, er svære at oversætte uden lange forklaringer. Det er derfor, de er optaget i sproget. ‘Discountbutik’ fylder fire linjer i fremmedordbogen. ‘Difficil’ fylder det halve. Og betyder i øvrigt ‘vanskelig’.

PÅVIRKNING FRA ENGELSK OG ‘SMARTSPROG’

Det danske sprog bliver for tiden præget af især engelsk. De engelske låneord kommer bl.a. i takt med den teknologiske udvikling på it-området, hvor man ikke har danske benævnelser i forvejen. På den måde kom en ‘harddisk’ til at hedde en harddisk, og en ‘pc’ en pc.

”Læring er ... et ret nyt ord, der faktisk ikke fandtes i **Nudansk Ordbog** fra 1984. Dengang hed processen indlæring, og det man kunne, når man havde lært noget, hed lærdom. Men siden da har vi jo hentet nye teorier om ledelse og personlig udvikling fra blandt andet USA, og samtidig har vi **fordansket det engelske ord** learning”.

Karen Lisa Salamon, 2007

I andre tilfælde fungerer de engelske udtryk snarere som slang eller modeord, indimellem på grænsen til det komiske. For eksempel når man taler om dommere, der ikke underkender, men 'overruler', og medarbejdere, der ikke forpligter sig, men 'committer' sig.

Man kan også kalde den form for sprog 'smartsprog', eller 'smart-i-en-fart-sprog', som nogle siger. Med det mener vi noget negativt.

Engelske låneord er kommet for at blive. I mange tilfælde er de nyttige, de kan endda være en berigelse af sproget. Men brug dem med omtanke. Medmindre noget særligt taler for det modsatte, bør danske udtryk være – first choice:

- 'Begivenhed' frem for 'event'
- 'Øjenåbner' frem for 'wakeupcall'
- 'Præstere' frem for 'performe'
- 'Opkald ('ring mig op') frem for 'kald' ('giv mig et kald')
- 'Kommentere' eller 'give en kommentar til' frem for 'kommentere på'

”I erhvervsgrupper, der, som det hedder, udfører åndeligt arbejde, men samtidig er uselvstændige og afhængige eller økonomisk svage, er jargonen en erhvervssygdom ... **jargonens stereotyper** forsikrer os om subjektiv omstillingsparathed. De synes at garantere, at man ikke gør det, man alligevel gør, ved at tage dem i sin mund: **hyler som de ulve, man er iblandt**; og at man har opnået alt dette af sig selv, som en indiskutabel fri person”.

Theodor W. Adorno, 1964

- ‘Bedste sendetid’ frem for ‘prime time’
- ‘Blive bedre’, ‘tage sig sammen’ frem for ‘steppe up’
- ‘Stille ind’ frem for ‘tune in’

Fortsæt selv.

MODEVÆRDIER OG MODEORD

Engang advarede man om ‘den gule fare’, nu taler vi om ‘disruption’. Der var også engang, det var moderne at ‘udøve rettidig omhu’, så skulle man være ‘proaktiv’, nu er det bedre at være ‘på forkant’. Så længe det varer. Når værdier kommer på mode, følger sproget med. Det gælder også den anden vej: Modeord bliver før eller senere umoderne.

Værdierne og ordene, der udtrykker dem, kan være gode nok. Men vi skal være opmærksomme på, hvornår vi bruger ordene til at beskrive værdierne, og hvornår vi taler værdierne efter munden.

Også modeord kan være 'smartsprog'. Det skal stadig forstås negativt. Her er nogle flere eksempler til overvejelse:

- Udkantsdanmark
- Digitalt indfødte
- Smagsdommere
- Euroland
- Gøre en forskel
- Benchmarking
- Æresdrab
- Den bedste udgave af dig selv
- Vidensdeling
- Narkokonge
- Sale

**FYNDIGT ELLER
FOR MEGET**

**DET PLEJER
SOM REGEL
AT VÆRE
SÅDAN**

“Konstante **overdrivelser** fører alle steder til stadigt større overdrivelser, hvilket uundgåeligt fører til afstumpning, skepsis og til slut til mistro”.

Victor Klemperer, 1946

FYNDIGT ELLER FOR MEGET

Sproget skal have kraft og farve. Det både forstærker oplevelsen og fremmer forståelsen. Begge dele, fordi det kraftfulde sprog taler til følelserne og skærper opmærksomheden.

Men sproget skal også være præcist, og overdrivelser svækker troværdigheden.

SUPERLATIVER

Superlativer er tredjegradsbøjninger af et adjektiv. Som i god, bedre, bedst. Og som i størst, forfærdeligst, frygteligst, fedest og vildest. Brugt i bred betydning er superlativer ord, der skruer tingene højest op eller længst ned.

”En skønne dag hørte Ulrich også op med at ville være et håb. Den tid var allerede inde, da man begyndte at tale om **genier** på **fodboldbanen** eller i **bokseringen**, men i avisreferaterne gik der endnu ikke mere end højst én **genial** centerhalf eller stor tennistaktiker på mindst ti geniale opdagelsesrejsende, tenorer eller forfattere. Den nye ånd følte sig endnu ikke helt sikker. Men netop da læste Ulrich pludselig et sted, som en for tidligt henvejret sommermodning, udtrykket ”**den geniale væddeløbshest**”. Det stod i en reportage om en opsigtsvækkende væddeløbssucces, og skribenten havde måske slet ikke været klar over den fulde storhed af det indfald, som samfundets ånd havde skudt ham i pennen”.

Robert Musil, 1930

Nogle gange kan mindre gøre det. Vær særlig forsigtig med forstærkende udtryk som dem her:

- Unik
- Rekordstor/rekordlav
- Eminent
- Sublim
- Mega
- Ultra

STRAMNINGER

Sproglige stramninger sætter tingene på spidsen, ofte ved hjælp af ord som ’altid’, ’aldrig’, ’alle’, ’ingen’, hver gang’, ’hele’ osv.

Stramninger fremmer tydeligheden, men overdrives de, kan de virke utroværdige og i andre tilfælde komiske.

Her er nogle eksempler:

- “Skudoffer overlever mirakuløst” – han overlevede fire pistolskud, det var meget usædvanligt, men næppe et mirakel.
- “Microsoft går nu direkte efter struben på de hackere, der siden efteråret har inficeret omkring ni millioner computere” – vil Microsoft slå hackerne ihjel?
- “SAS-udflugning er sensationel” – overraskende, ikke forudset, men ‘sensationel’?
- “Hele verden pynter op til jul” – næppe samtlige ikke-kristne lande.
- ‘Hele Frankrig venter på Pogba’ – fodbold er en populær sport, men ligefrem hele Frankrig?
- “MobilePay lancerer nyt våben i betalingskrigen” – våben, krig?
- “Hele Norge græder efter drama” – dramaet var en håndboldkamp.

Her er flere ord fra strammerordbogen. Vær forsigtig med dem:

- Raser
- Går amok
- Skandale
- Katastrofe
- Styrtdykker (f.eks. om aktiekurser og priser)
- Eksploderer (om f.eks. udgifter)
- Smadrer (f.eks. modstanderen i en sportsgren)

DOBBELTKONFEKT (PLEONASMER)

Man kan godt gå med livrem og seler, men man kan ikke bakke baglæns. Ligesom der ikke er noget, der hedder en lille dværg, en gammel olding, aktuelle nyheder eller allersidste deadline – i hvert fald ikke ifølge sprogets logik. Fænomenet hedder pleonasme, det er græsk og betyder 'overflod'. På dansk er det blevet til: dobbeltkonfekt.

”Ikke skal de møde deres egen
nedslidte, om Slæber og **forsuttede**
Sukkerstænger i Munden
mindende Fortovsdialekt, naar de
aabner en Bog!”

Johannes V. Jensen, 1925

Undgå dobbeltkonfekt. Det er normalt ikke et problem, man skal bare se godt efter:

- I en større global sammenhæng
- Det dræbende mordvåben
- Den store kæmpeeg
- Gældstynget skyldner
- Det plejer som regel at være sådan

FYNDORD – RIM, RYTME OG KORTHEDE

Slogans, oneliners, paroler, mottoer – det er alt sammen ord med fynd. Fynd får de ved hjælp af rim, rytme, ordspil og billeder. Og korthed.

Fyndord kan løfte sproget og give det stil, men de kan også puste det op og gøre det tungt.

- Dårende dejlig (bogstavrim)
- Kom, så og sejrede (treleddet)
- Iben Hjejle glimrer i glimt (bogstavrim og billeder)
- Jagten på fladskærme, friværddi og forbrugslån (treleddet og bogstavrim)

VI HAR
SÅ MANGE,
AT VI KUNNE
FODRE SVIN
MED DEM

HVERDAGENS SPROG

Hverdagens sprog er det sprog, de fleste af os føler os hjemme i. Hverdagens sprog betyder her et almindeligt, mundret sprog. Men også et sprog, der er kendetegnet ved, at vi som regel tænker og taler samtidig. Derfor køber vi os tid med tøvelyde som 'øh' og 'øhm', dropper sætninger ufuldendte eller siger ordene i den rækkefølge, vi kommer i tanke om dem. Hverdagens sprog fungerer godt i mange genrer og radio- og tv-formater, men ikke i sammenhænge, hvor vi ønsker at skabe en klarere struktur og at økonomisere med sproget. Her kan vi imidlertid udnytte andre af hverdagssprogets kvaliteter, først og fremmest fornemmelsen af nærhed.

IDENTIFIKATION

Historier, vi kan genkende os selv i, er mere interessante end historier, der virker fjerne og uvedkommende. Genkendelse er sproget med til at skabe.

”Nu Erups moralske Artikler, denne med Føje berømte Spalte paa *Klokken* Ets anden side! Der ekstraherede han Visdom af Døgnet Begivenheder og frembar den sunde Fornufts Ræsonnementer med tykt og **tillidsvækkende** Mæle; han tog saa at sige Borgeren i Knaphullet og passiarede med ham paa lige Fod: **du og jeg**, skrev han, **vi** forstaar os ikke paa de og de Underfundigheder; **vi ganske almindelige** Mennesker tager vort Forbehold. Mangen brav dansk Bedsteborger har med Rette gjort den Bemærkning, skrev han”.

Jacob Paludan, 1923

Se historien fra lytterens eller seerens synspunkt. Gør den til en del af hans eller hendes virkelighed. Hvis den vel at mærke er det.

- “Boligejere med flekslån sparer på renten” (renten på flekslån falder).
- “Se, hvor danskerne kører hurtigst” (om trafikulykker og overskridelser af hastighedsgrænser).
- “Så meget er gælden vokset i din kommune” (om borgernes voksende gæld til kommunerne).
- “Byt dine persillefrø til gråærter: Vi bytter frø til køkkenhaven som aldrig før” (det er forår).
- “Sommerferien reddet” (meteorologerne forudser godt sommervejr).

JEG, DU OG HAN

Journalistik handler om mennesker, om ‘dig’ og ‘mig’ og ‘ham’ og ‘hende’. Personlige pronomener er en måde at vise det på. Lad være med at blive påtrængende eller omklamrende, men der er ingen grund til at sige ‘den pågældende’ eller ‘vedkommende’, når det kan gøres

enklere og mere personligt.

FASTE VENDINGER (IDIOMER)

Vi 'snakker, som vi har forstand til'. Og meningen 'kan du kigge i vejviseren efter.' Begge sætninger er eksempler på idiomer, dvs. faste vendinger. Sproget er fuldt af dem. Vi har så mange, at vi kunne fodre svin med dem.

Idiomer kan virke forslidte og ligger nogle gange tæt op ad klichéen. Men idiomer er også en uundværlig del af hverdagssproget, de er lette at genkende og lette at forstå. Og de fleste af dem er så konkrete, at man næsten kan røre ved dem.

Brug dem med det formål.

- Tampen brænder
- Tale frit fra leveren
- Købe katten i sækken

”Klichéer er **sprogets dæmoner** forklædt som engle. De ligger klar til at kaste sig over reporteren, når inspirationen svigter, og deadline nærmer sig.”

Andrew Boyd, 2001

- Frem og tilbage er lige langt
- Appelsinfri
- Vingeskudt

De faste vendinger skal lette forståelsen. Hvis man blander dem sammen, sker det modsatte. Så man skal ikke kimse fingre ad nogen, når man selv drypper på degnen.

KLICHÉER OG FRASER

Klichéer er tomme fraser og udtjente billeder, som kun en mor kan holde af.

Det er naturligvis en god idé at undgå dem og især at undgå at overforbruge dem. De gør sproget fladt og forudsigeligt og skramler som pedalen mod en rusten kædeskærm.

Her er nogle – flere – af dem:

- At gå til stemmeurnerne
- At komme i politisk krydsild
- At stramme afgiftsskruen
- De ansatte skal løbe stærkere
- Vi skal alle sammen spænde livremmen ind
- De stridende parter rasler med sablerne
- Han ligger, som han har redt
- Det ligger lige til højrebenet
- De stiller sig op i arbejdsløshedskøen

Christiansborg har sine egne:

- Bide sig fast i forhandlingsbordet
- Klæbe til ministertaburetterne
- Spille udlændingekortet (eller EU-/tørklæde-/dagpenge-osv.-kortet)

”**Dovent sprog** fremmer dovne tanker ... Verden er et mangefacetteret og spændende sted, men det vil hverken du eller dine læsere opdage, hvis du skriver i klichéer.”

Robert Hutton, 2013

- Syltekrukken
- Trække i arbejdstøjet

Men lad os slå koldt vand i blodet. For klichéerne er ligesom idiomerne faste talemåder, der kan udtrykke meget på lidt plads og endda på en forståelig måde. De er en uundværlig del af sproget.

Desuden kan klichéer få nyt liv. For eksempel ved at optræde i nye sammenhænge:

- Det er en kliché at sige, at befolkningen har fået politikerlede, men det er ikke en kliché at sige, at Folketingets formand har fået det.
- Det er en kliché at sige, at dansk erhvervsliv går mørke tider i møde, men det er ikke en kliché at sige, at eksporten af danske solceller gør det.
- Det er – måske – en kliché at sige som i H.C. Andersens eventyr om Klods-Hans, at nogen ”steger hanekyllinger”. Men det er

absolut ikke nogen kliché at rapportere direkte fra et EU-topmøde og sveddryppende sige det samme.

Klichéerne kan også få nyt liv ved hjælp af en lille variation:

- Forundring fryder
- Har man sagt a, skal man ikke straks efter sige be'-be'
- Verden er af lava
- Kvinder er fra Venus og mænd er fra forstanden

DET LEVENDE SPROGS VIRKEMIDLER

ØHHHH

”Ringeagter vi **sproget** og behandler det skødesløst, så har vi ikke forstået, hvad der især giver journalistens arbejde dybde og blivende betydning. Elsker vi sproget, værner om det og **udvikler det**, så fremkalder vi en **højere agtelse** for bladhåndværket, ja, hæver det til kunst.”

Henrik Cavling, 1904

DET LEVENDE SPROGS VIRKEMIDLER

Sproget skal fænge; derfor skal det være udtryksfuldt og billedrigt. Det skal også fastholde; derfor skal det have indhold og substans. Endelig skal det virke troværdigt; derfor skal det være præcist og korrekt.

Det levende sprog er en balanceakt mellem mange virkemidler. Her er noget at støtte sig til.

BILLEDER

Billeder skal gøre det fortalte levende og sanseligt, men ikke løbe med al opmærksomheden. Det skal give dybde og farve til det fortalte, men det skal også være dækkende.

Hvis du fortæller din historie om en ny EU-traktat i et juridisk papirsprog, vil ingen forstå ret meget. Hvis du fremstiller den som en ’kamp om midtbanen’ og med ’gule kort’ og ’røde kort’ og ’bolde’,

der bliver 'sendt til hjørnespark', bliver lytteren og seeren anderledes klogere – men der er en risiko for, at det især er på fodbold.

Fortæl ikke hele din historie på ét billedplan, eller gør det kun i meget sjældne tilfælde. Brug i stedet billedet til i glimt at oplyse teksten.

Her er nogle eksempler på det vellykkede billede:

- En musikalsk tapas
- Forandringens vinde har blæst mildt over kønsrolledebatten
- Oppustede regnskaber
- Grønlands sundhedssystem er lammet
- Bornholm drukner i torsk

BILLEDSAMMENSTØD

Billedet skal give mening. Det gør det ikke, hvis to billeder, der ikke har noget med hinanden at gøre, støder sammen. Så lad være at

plukke håret af en skaldet, bare fordi han går i for små sko. Du skal heller ikke påstå, at regeringen er lige så splittet som en schweizisk ost. Eller at det faglige niveau i skolerne er kommet ud, hvor det ikke kan bunde.

Der findes også virkelige eksempler:

- De personlige tragedier er begyndt at dukke op i kølvandet på ildens hærgen.

Bortset fra det er billeder slet ikke til at undvære.

KONKRETER

'Transportmiddel' er et abstrakt ord og svært at se for sig. 'Bil' er en anden snak. En 'posedame' er også lettere at forstå end 'socialt udstødte'.

Vær konkret. Fortæl historien ved hjælp af de mennesker, ting, lugte og farver, den handler om. Brug tingsnavnene, som det hedder. Ikke begreberne eller abstrakterne.

- 'Forsøget på at skabe fred' – er bedre end 'den igangværende fredsproces'.
- 'Sagsbehandlerne i Roskilde reagerer' – er bedre end 'Samfundets reaktion'.
- FN er en konkret organisation – 'verdenssamfundet' er abstrakt.

Vær samtidig opmærksom på sprogets troværdighed og præcision. Konkreterne skal ikke overdramatisere historien, og detaljerne skal ikke skygge for helheden og det væsentlige.

EKSPONERINGER

At eksponere betyder i det journalistiske sprog at vise. Ord kan fortælle, at noget er sket, men ordene kan også skabe billeder af det skete.

Tv-journalisten fortæller i tv-billeder. Den skrivende bruger ordbilleder. Her er et godt eksempel:

- En skildpadde, hvis skjold er smeltet fast til kroppen, og en lille kænguru, der nærmest har fået brændt sine ører af. Australiens rige dyreliv er hårdt ramt af brandene, der har hærget op imod 350.000 hektar og dræbt mindst 181 mennesker.

KONTRASTER

Kontraster er sproglige overraskelser. Brugt godt kan de spidsformulere vigtige modsætninger i en historie.

Nogle gange kommer de helt af sig selv:

- I'am not a crook (Den amerikanske præsident Richard Nixon efter Watergate-skandalen).

- Der er ikke fejlet noget ind under gulvtæppet (den danske statsminister Poul Schlüter under en folketingsdebat om Tamil-sagen).

Men for det meste skal man selv have øje og ord for dem:

- Statsministeren på skolebænken
- Doktor Døds hemmelige liv
- Skallesmækkende mimoser
- Svenskerne får arabisk på skoleskemaet
- Først med det sidste

PARALLELISMER OG GENTAGELSER

De kan skabe en rytme i teksten, en spænding i historien og en skønhed i sproget – men parallelismer og gentagelser kan også overdrives og blive til sprogstøj og selvhøjtidelighed.

Det gælder her som med andre sproglige virkemidler: Lad dem ikke stå i vejen for indholdet, lad dem ikke spænde ben for formidlingen.

Her er nogle vellykkede eksempler:

- I New Orleans viser de bryster, i Rio ryster de numser, og i Venedig tager de flotte masker på. Februar er karnevalssæson.
- Han er vokset op uden en far. Hans mor døde, før han blev konfirmeret. Sine søskende har han aldrig set. Flemming Johnsen siger, da vi møder ham: "Jeg er et familiemenneske."

TOMGANGSORD OG -VENDINGER

Man kan kalde dem pausefraser, skrammel i sproget, sprogtics.

Nyttige er de ikke, kønne er de slet ikke. Men de er svære at undgå, fordi de er en del af talesproget. Prøv alligevel. Her er nogle eksempler:

- Et eller andet sted
- På et eller andet niveau
- Kan man sige
- Hvad er det nu, det hedder
- Godt så
- Øhhh
- -agtigt

VERBER OG VERBALSUBSTANTIVER

Lønnen stiger kraftigt, Folketinget vedtager lovpakken, parterne forstår hinanden, firmaet beskærer omkostningerne.

Nogen gør noget. Det er aktivt og konkret, man kan se det for sig. Ligesom billeder og eksponeringer.

Hvis man laver udsagnsordene om til navneord, bliver ordene til 'stigning', 'vedtagelse', 'forståelse' og 'beskæring'. De hedder

verbalsubstantiver. Betydningen er den samme, men ordene er passive, abstrakte og derfor sværere at forstå.

Verbalsubstantiver kan spare plads. For eksempel kan 'Direktionens beslutning var en omgåelse af bestyrelsens tidligere vedtagelse' blive til 'Direktionen besluttede at omgå, hvad bestyrelsen tidligere havde vedtaget'. Til gengæld er den sidste klarere end den første. Og så meget plads sparer man heller ikke. Brug de konkrete verber, når du kan.

AKTIVE OG PASSIVE VERBER

Verber viser, at nogen gør noget. Verber er aktive – for det meste. Regeringens forlag til en skattereform støttes af oppositionen. Demonstranterne blev trængt tilbage af kampklædt politi. En snarlig fred i Mellemøsten anses af flere kommentatorer for usandsynlig.

'Støttes', 'blev trængt' og 'anses' er passive verber. De svækker sætningen, fordi de skjuler subjektet, dvs. hvem eller hvad der gør noget.

Brug de aktive verber:

- Oppositionen støtter regeringens forslag til en skattereform.
- Eller: Regeringens skatteforslag får støtte fra oppositionen.
- Kampklædt politi trængte demonstranterne tilbage.
- En snarlig fred i Mellemøsten anser flere kommentatorer for usandsynlig.
- Eller bedre: En snarlig fred i Mellemøsten er usandsynlig, mener flere kommentatorer.

DÆKKET FREMSTILLING

Man kan fortælle, hvad politikerne har sagt. Så refererer man. Man kan gengive det ordret. Så citerer man. Man kan også sammenfatte

det og farve sproget ved hjælp af det talte sprogs småord og nogle af politikerens karakteristiske udtryk og vendinger.

Metoden kaldes dækket fremstilling. Fremstillingen skal stemme overens med det sagte og må ikke kunne forveksles med citatet. Brugt rigtigt er den dækkede fremstilling koncentreret og levende formidling:

- Han [den franske præsident] har sagt til russerne: jeres planer om at opstille raketter i Kaliningrad, på grænsen til Litauen, på grænsen til os, er fuldstændig uacceptabel.

SÆTNINGER OG SÆTNINGSEMNER

Lange sætninger er ikke nødvendigvis sværere at forstå end korte, viser undersøgelser. Sætningers forståelighed afhænger i højere grad af sætningsopbygningen. Sætninger med en indviklet opbygning med flere indskud er sværere at forstå end sætninger med en enkel opbygning. Forvægt, dvs. mange ord før udsagnsleddet, kan også gøre sætninger sværere at forstå.

”De fleste danske Stilister bruge Punktum i mine tanker paa en aldeles urigtig Maade. **De opløse al deres Tale i lutter smaae Punktumer**; men deraf følger, at det Logiske ingenlunde kommer til at nyde behørig Respekt, at Sætninger, der ere hinanden **logisk underordnede** komme til at blive hinanden koordinerede ved hver især at være Punktum.”

Søren Kierkegaard, 1847

Her er et eksempel på en sætning med en kompleks opbygning:

- Med den type retorik afslører EU-eliten, at den enten ikke har en vision om EU, som den tror på, eller at den ikke har mod til at argumentere på en måde, der kunne være med til at få nedskæringerne til at give mening.

Sætningsemner er sætninger, der ikke er rigtige sætninger, fordi et eller flere led er udeladt. Sætningsemner kan give indtryk af et højt tempo og sproglig variation. Men de kan også forstyrre læserytmen og være svære at forstå.

Sætningsemnerne kan også kaldes ’kunstige punktummer’, fordi sætningsemnerne bliver til ved, at der sættes et punktum, hvor der egentlig ikke skulle være et.

Et sætningsemne kan for eksempel se sådan ud:

- Forklaringen på forskellen mellem standpunkt og holdning forklarede Løkke, da han blev spurgt til, hvorfor Venstre i en række sager har skiftet position. Blandt andet til at mene, at det nu er helt i orden med dobbelt statsborgerskab.

Det er ordene 'blandt andet til at mene', der er sætningsemnet. I eksemplet her forstyrrer det læserytmen, og det svækker forståelsen.

Brug en enkel sætningsopbygning, og begræns sætningerne til for eksempel to eller tre sætningsled.

TEKSTENS SPÆNDING OG OPBYGNING

Gode tekster har spænding. Ikke fordi de nødvendigvis handler om meget dramatiske begivenheder. I de fleste tilfælde er det nok, at teksten er bygget godt op.

Det betyder for eksempel, at det med det samme bliver klart, hvad historien handler om, at de spørgsmål, den rejser, er væsentlige, og at man nu kan få svar på nogle af dem.

Dvs. at historien allerede i anslaget har en vinkel og et fokus.

En god opbygning betyder også, at informationen ikke er klumpet sammen eller bliver til overinformation. Men at informationen kommer i den rækkefølge, modtageren skal bruge den.

Endelig handler en god opbygning om et varieret sprog fra sætning til sætning. Om logiske overgange fra afsnit til afsnit og en tydelig sammenhæng både indholdsmæssigt og sprogligt. Og om en klar pointe.

”Ordene, det vil sige deres **mening**, kan skygge for stemmen. Stemmen kan skygge for ordene. Det vil sige deres mening. Men stemmen kan også fremhæve ordene. **Stemmen og dens ord kan udgøre en enhed**. Det er en lykkelig stemme. Stemmens stemmeføring kan modsige **ordenes betydning**. Den siger noget drabeligt og lyder letsindig. Det ironiske kraftfelt er stort. For eksempel.”

Ursula Andkjær Olsen, 2005

TEKSTEN ER SKREVET TIL NOGEN – LÆS DEN HØJT!

De fleste tekster i radio og tv er skrevet for at blive hørt. Derfor er det ikke nok, at de ser godt ud på papiret, de skal også ligge godt i munden.

Om teksten gør det, afgør man lettest ved at læse den højt. Du kan andre steder i stilguiden læse om mundtlighed, men mundtligheden begynder allerede med teksten. Her er en kort tjekliste:

- en klar tegnsætning og så få fejl som muligt
- velkendte og forståelige ord
- en enkel sætningsopbygning, dvs. få indskud og ikke stor forvægt
- varierede sætningslængder, gerne også en varieret sætningsopbygning
- en klar opbygning og en tydelig sammenhæng både indholdsmæssigt og sprogligt

”Det der især beskæftiger mig er det arkitektoniske-dialektiske, at der paa eengang for Øiet viser sig den **Sætningernes Proportion**, som igjen for **Stemmen**, naar man læser højt, er **Rythmen** – og jeg tænker mig bestandigt en Læser der **læser højt**. – Deraf kommer det igjen at jeg stundom sparer meget paa Brugen af **Comma**.”

Søren Kierkegaard, 1847

- tydelig vinkel, fokus og pointe
- en tydelig fornemmelse af, at teksten er henvendt til en modtager og har noget at fortælle ham eller hende

Hvis du ikke kan lide at læse teksten højt, eller hvis det er svært, er det sandsynligvis teksten og ikke dig, der er noget i vejen med.

EN ROCKER

HAR OGSÅ ET

BORGERLIGT

NAVN

”Hvad **Bogstaver**ing angaaer, bøier jeg mig ubetinget under **Auctoritet**; det falder mig aldrig ind at ville berigtige, fordi jeg veed jeg i denne Henseende mangler Kundskaber.”

Søren Kierkegaard, 1847

FÆLLES SPROGPRAKSIS

Et forståeligt sprog er et konsekvent sprog. Hvis ting hedder noget forskelligt i den samme tekst eller på forskellige platforme i det samme medie, kan det skabe forvirring. Det kan også skabe forvirring, hvis ting hedder noget andet, end brugerne er vant til, eller hvad retskrivningsregler og et godt og klart hverdagssprog kan stå inde for.

En konsekvent og fælles sprogpraksis, særligt hvad angår navne, gør det desuden nemmere at søge i og dermed bruge tekster og programmer produceret i DR. En fælles sprogpraksis styrker nemlig kvaliteten af de såkaldte metadata, som DR's omfattende produktion ordnes efter.

ORGANISATIONSNAVNE OG VAREMÆRKER (BRANDS)

Organisationer og firmaer afgør selv, hvad de og deres produkter skal hedde. Vi følger derfor navngivers skrivemåde, også når skrivemåden bryder med dansk retskrivning. For eksempel:

- Politiken
- Fyens Stiftstidende
- ARoS
- McDonald's

Af hensyn til forståeligheden og tekstbilledet er der et par undtagelser.

Vi skriver egennavne med stort begyndelsesbogstav, selvom firmaet har valgt at skrive med lutter små:

- Facebook og ikke facebook

- Fakta og ikke fakta
- Home og ikke home

Dog skriver vi af hensyn til forståeligheden:

- iPhone
- iPad
- eBay

Hvis et navn skrives med lutter store bogstaver, tilretter vi også. Vi skriver for eksempel:

- Lego og ikke LEGO
- Ikea og ikke IKEA
- Jysk og ikke JYSK
- Spar købmand og ikke SPAR købmand

Endelig retter vi til normal retskrivning, hvis navnet er så usædvanligt skrevet, at det forstyrrer læsningen, eller hvis skrivemåden har logokarakter.

Vi skriver:

- Yahoo og ikke Yahoo! (søgemaskinen)
- Solid og ikke !Solid (tøjkæden)
- Sønderjyske og ikke SønderjyskE (fodboldklubben)

POLITISKE PARTIER

Vi skriver de politiske partiers navne, som Folketinget anbefaler det på sin hjemmeside. Første gang et parti nævnes i en tekst, kan partiets bogstavsforkortelse angives i en parentes. I rubrikker og underrubrikker kan partiets bogstavforkortelse bruges, men pas på ikke at overdrive brugen af forkortelser.

Efter valget i 2015 sidder følgende partier repræsenteret i Folketinget: Alternativet (AL), Dansk Folkeparti (DF), Enhedslisten (EL), Det Konservative Folkeparti/De Konservative (K), Liberal Alliance (LA), Det Radikale Venstre/De Radikale (R), Socialdemokratiet (S), Socialistisk Folkeparti (SF), Venstre (V).

Når det gælder udenlandske partinavne, bruger vi på samme måde landenes egne mest almindelige praksis, eventuelt i dansk oversættelse. Vi undgår derfor uofficielle kaldenavne og svært forståelige forkortelser.

PERSONNAVNE OG TITLER

Første gang vi nævner en person i en artikel eller en speak, bruger vi vedkommendes fulde navn, eller hvad offentligheden opfatter som vedkommendes fulde navn ('Lars Løkke Rasmussen'). Vi nævner i tilknytning til navnet desuden vedkommendes titel eller funktion, forudsat at det er relevant i sammenhængen ('statsminister Lars Løkke

Rasmussen' eller 'den danske statsminister, Lars Løkke Rasmussen'). Senere i teksten kan navnet forenkles til for eksempel for- og mellemnavn ('Lars Løkke') eller til titel eller funktion ('statsministeren').

Vi bruger de titler på statsoverhoveder, politikere og embedsmænd, som de fleste af vores lyttere, seere og læsere bruger. Også når den almindeligt brugte titel er en anden end den, som den officielle protokol anbefaler. Det forudsætter selvfølgelig, at den almindeligt brugte form er dækkende og hverken nedsættende eller forherligende.

- Vi siger USA's præsident, ikke De Forenede Staters præsident
- EU-Kommissionens formand
- Natos generalsekretær
- FN's højkommissær

Her som andre steder gælder, at der kan være sammenhænge, hvor en anden form virker mere naturlig både for sprogbrugeren og for målgruppen. Så bruger man selvfølgelig den.

Vi skal ikke ukritisk overtage kalde- og øgenavne, hverken fra kriminelle miljøer, subkulturer eller den offentlige debat, herunder den tabloide presse. Hvis det af hensyn til forståeligheden er nødvendigt at bruge et kalde- eller øgenavn, bør det følges af det rigtige navn.

- En rocker har også et borgerligt navn – brug det.
- Det gælder også for dem, der mest omtales for deres optræden i underholdningsformater, men også en gang imellem dukker op i den øvrige nyhedsstrøm.
- Og så gælder det for politikere og andre offentlige personer, der har fået et navn klæbet på sig på de sociale medier eller af den tabloide presse.

Mange politikere og offentlige personer er på fornavn med hinanden, også i radio og tv. Vi bør holde afstand og bruge deres fulde navn eller det navn, vores brugere kender dem under, jf. ovenfor.

Navne, titler og stillingsbetegnelser skal naturligvis være korrekte. Kan man ikke slå dem op nogen steder, kan man spørge personerne selv.

KONGEHUSET

Også har gælder reglen om, at vi anvender de titler, som de fleste af vores brugere anvender, også hvor den officielle protokol anbefaler noget andet.

Ofte anvendte og let forståelige benævnelser for de mest omtalte danske kongelige er:

- dronning Margrethe, Margrethe II, dronningen, regenten, monarken, majestæten

- kronprins Frederik, kronprinsen, tronarvingen
- kronprinsesse Mary
- kronprinsparret

MINISTERIER, STYRELSER, OFFENTLIGE INSTITUTIONER

Ministerier, styrelser og andre offentlige institutioner skrives med stort. Det hedder for eksempel Statsministeriet, Skatteministeriet og Udenrigsministeriet. Det hedder Sundhedsstyrelsen, Fødevarestyrelsen og Styrelsen for Patientsikkerhed. Det hedder Skat, Ombudsmanden og Bagmandspolitiet (eller Statsadvokaten for Særlig Økonomisk og International Kriminalitet).

Derimod skrives titler med småt. Det hedder derfor statsministeren, skatteministeren, udenrigsministeren, ombudsmanden (når der ikke menes institutionen, men titlen eller personen) og statsadvokaten (altså ikke institutionen, men titlen eller personen).

FORKORTELSER, INITIALORD OG AKRONYMER

Forkortelser er tidsbesparende for den skrivende. For den læsende derimod kan de være både tidsrøvende og uforståelige.

Undgå så vidt muligt forkortelser i det skrevne sprog, bortset fra de allermest almindelige som osv., m.fl., m.m., kr., o.l., f.eks., fx., dvs.

I rapporter, faktabokse og lignende tekster kan man vælge en hyppigere brug af forkortelser. For eksempel pct. for procent, mio. kr. for millioner kroner, eks. for eksempelvis.

Det samme gælder initialord, dvs. ord dannet af begyndelsesbogstaverne i flere ord. Brug kun de mest almindelige, der som regel også er dem, der bruges ens i det skrevne og i det talte sprog. Det gælder for eksempel EU, USA, FN, LO, DSB, CIA, KGB, aids, hiv, cpr, edb, pc, it.

I øvrigt er det ofte en god idé at bruge det fulde navn på for eksempel en organisation, første gang du bruger det, og forkortelsen bagefter.

Initialord, der kan udtales som egentlige ord, kaldes akronymer. Det drejer sig for eksempel om Nato, Uefa, Unesco, Nasa. Hvis ordene er på mindst fire bogstaver, anbefaler vi, at de skrives med stort begyndelsesbogstav og herefter med små bogstaver. Hvis de består af højst tre bogstaver, anbefaler vi, at de skrives med stort. Det gælder for eksempel PET, KUA, COP.

Der er dog en undtagelse fra anbefalingen. Hvis hvert bogstav i forkortelsen er forbogstavet i et egennavn, skriver vi alle bogstaver med stort. Det gælder for eksempel forkortelsen BRICS, der står for henholdsvis Brasilien, Rusland, Indien, Kina og Sydafrika.

Anbefalingen om at skrive akronymer (initialord, der kan udtales som egentlige ord) med stort begyndelsesbogstav og herefter med

små vil i nogle tilfælde kollidere med anbefalingen om at skrive organisationer, firma og brands i overensstemmelse med navngivers egen praksis. Nato, den nordatlantiske forsvarsalliance, skriver for eksempel på sin hjemmeside konsekvent 'NATO'. I de tilfælde gælder anbefalingen om at skrive akronymer som egentlige ord før anbefalingen om at følge navngivers praksis. Vi skriver derfor 'Nato'.

NAVNE PÅ PLATFORME, KANALER OG PROGRAMMER I DR

Først og fremmest: Vær omhyggelig! Hvis et program- eller et kanalnavn skrives forkert, svækker det forståelsen og forstyrrer læsningen. Det gør også kvaliteten af DR's metadata ringere, bl.a. de data, der gør det muligt senere at finde programmer og artikler publiceret på en af DR's platforme.

Danmarks største public service-medievirksomhed hedder DR (ikke Danmarks Radio). I ejefald skriver vi i overensstemmelse med danske retskrivningsregler DR's (ikke DRs).

DR's digitale platforme hedder DRTV (uden mellemrum), DR Radio og dr.dk. DR's radiokanaler hedder P1, P2, P3, P4 og P5. DR's tv-kanaler hedder DR1, DR2 og DR Ramasjang. DR's streaminguniverser på DRTV hedder DR2+, DR3 og DR Ultra.

Programtitler skrives som udgangspunkt med citationstegn. Det hedder derfor "X Factor", "TV Avisen", "Bonderøven" osv. Nogle gange kan der imidlertid være hensyn (for eksempel grafiske hensyn), der taler for at udelade citationstegnene. Det kan for eksempel være tilfældet i programoversigter, i artikler på dr.dk, i rapporter og i andre tekster, hvor emnet er DR's egne programmer. I de tilfælde kan man vælge enten helt at udelade tegn eller at anvende enkeltcitation.

Når programmer navngives, skal navne og skrivemåde følge retskrivningsreglerne, medmindre afvigelsen fra retskrivningsreglerne har en særlig pointe. Når der er fejl i titlerne på DR's programmer, skyldes det som regel en af nedenstående fejl:

- Ord, der ifølge retskrivningsreglerne skal skrives i ét ord, skrives i to.
- Der bruges store bogstaver, selvom ordet hverken er det første ord i titlen eller et egennavn.
- Hvor der skulle have været bindestreger, er de udeladt.
- Der mangler kommaer, for eksempel i opremsninger.
- Som nævnt: Vær omhyggelig! Og når du har været omhyggelig: Vær konsekvent!

TITLER PÅ KULTURELLE VÆRKER

Titler skrives som udgangspunkt i anførselstegn. Det gælder både malerier, bøger, skulpturer, musik, skuespil og lignende. Ritzaus sprogmanual anbefaler dobbeltcitation, altså for eksempel "Ulysses",

"Nattevagten", "Breaking the Waves", "Grubleren". Grafiske hensyn kan imidlertid tale for, at man bruger enkeltcitation: 'Ulysses', 'Nattevagten', 'Breaking the Waves', 'Grubleren'.

TAL OG STØRRELSER

Vi skriver i øvrigt tallene fra et til ti og fra første til tiende med bogstaver. Herefter med cifre.

Det er vigtigt at være præcis, men det er også vigtigt at være forståelig.

Et 'trecifret millionbeløb' er en temmelig bred beløbsramme. Det er et 'tocifret millionbeløb' også. En udgift eller en budgetoverskridelse 'i milliardklassen' siger ikke ret mange noget, bortset fra at det er rigtig mange penge.

”Det kan ikke lade sig gøre at føre en målrettet **samtale** med folk, der udelukkende benytter sig af **bekræftelser** og **benægtelser**. Inden man kan bringe dem til at **formulere et synspunkt**, som man rimeligvis kan tage udgangspunkt i, må man tage turen tilbage til de simple principper, der ligger til grund for de vilkårlige fordomme”.

Mary Wollstonecraft, 1792

‘Talstærkt’ og ‘i stort tal’ er relative begreber. Ligesom ‘pænt stor’ og ‘ret lille’, som desuden er slapt sprog.

Forsøg i alle tilfælde at komme det nærmere.

Sammenligninger letter forståelsen, forudsat at sammenligningen giver mening. Hvis SF ifølge en meningsmåling vil gå frem med to pct., og Det Konservative Folkeparti står til at vinde tre mandater, hvem går så mest frem?

Sammenlign ting, der kan sammenlignes, ikke rundetårn med bananer.

SPROGLIG ETIK OG TENDENSORD

Vi skal bruge et sprog, der er præcist, dækkende og ikke virker unødigt stødende. Det betyder ikke, at vi skal slå knude på ordene eller tale et plasticsprog af frygt for ikke at være politisk korrekte. Det ville bryde med principperne for både god journalistik og godt sprog. Sproglig etik betyder derimod at bruge sproget med omtanke og at tilstræbe den højest mulige sproglige præcision. I den forbindelse er det vigtigt at være opmærksom på, at ord både har en betydning og valør.

Betydningen er den redegørelse, man finder for ordet i en ordbog. Valøren er en bredere bestemmelse af ordet, som også omfatter ordets værdimæssige ladning, herunder dets negative og positive konnotationer. Valøren spiller en vigtig rolle både for sprogets evne til at formidle et indhold og for sprogets troværdighed.

- Der er forskel på en 'indvandrer' og en 'flygtning'.
- Der er også forskel på en 'militant gruppe', en 'milits', en 'terrorcelle', en 'oprørsgruppe', en 'separatistbevægelse' og på 'krigsherre' og 'militsleder'.
- Ligesom der er forskel på 'sigtet', 'tiltalt' og 'dømt'.
- Følgende betegnelser er diagnoser og skal ikke bruges i flæng: 'psykopat', 'debil', 'kleptomani', 'pyroman' osv.
- Stater 'henretter', terrorgrupper 'dræber' eller 'myrder'.
- Der er også forskel på 'ghetto' og 'belastet boligområde' og på 'snigskytte' og 'skarpskytte'.
- 'Folkemord' er et juridisk begreb, det er 'krigsforbrydelse' også. Det er også i den betydning, de skal bruges.

DR's sprogredaktion har udarbejdet en liste over såkaldte 'tendensord', dvs. ord og begreber, der åbent, men lige så ofte skjult udtrykker holdninger, synspunkter, værdier, som ikke deles af alle, eller hvis reference der ikke er fuldstændig enighed om. Bruger vi ord

som 'mullah', 'ældremad', 'neger', 'fagboss', 'slyngelstat'?
Og hvorfor eller hvorfor ikke?

Du finder listen med tendensord på DR's sprogside.

**VILLEJEG
SIGEDET
SÅDAN?**

”Der gives Lejligheder, hvor Højttaleren har ramt **Sjælen**, og ejendommeligt nok er det næsten aldrig ved Skud eller Larm eller Orkester eller Lydkulisser, men ved Ordet, **det talte Ord**, enten det nu er direkte eller refereret.

Talen er nu engang Menneskets finest nuancerede sjælelige Formidler. **Ordet**, som baade er Lyd og Symbol, har Luft og Rum og Billede og Lys i sig. Og i Ordet ligger Radioens Betydning som et Redskab for **Fremskridtet**”.

Hartvig Frisch, marts 1940

MUNDTLIGHED

Journalistikken har rod i det skrevne sprog. Derfor taler man også stadig om ‘pressen’, selv når man mener alle nyhedsmedier inklusive de elektroniske. Historisk har nyhedsformidlingen i DR været præget af det skriftsproglige ophav. Ikke for ingenting hed værten på *Tv-avisen* i monopolårene en ‘nyhedsoplæser’, og i 90’erne lød overskriften i en intern undersøgelse: “Radioavisen taler som en bog.”

Siden er skriftsprogsnormen blevet løsnet. Den mundtlige journalistik behandles i dag som en selvstændig disciplin. Idealet, der nu tilstræbes i radio og tv, er en balance mellem det skrevne sprogs præcision og det talte sprogs naturlighed.

Stadig gælder det, at man ikke skal spille brugernes tid, og derfor bør man økonomisere med sproget, som det kendes fra de skriftlige genrer. Til gengæld bør *ordvalget* og *måden*, man siger sætningerne på, ligge ganske tæt på måden, man ellers ville sige dem i daglig tale. Det øger nemlig

forståelsen og oplevelsen af nærvær og relevans hos modtagerne. Talesproget har en anden norm end skriftsproget. For eksempel skal man være opmærksom på papiord, der ofte klinger unødigt tungt i en speak. Ord som 'foranledige' (sørge for), såfremt' (hvis) eller 'vedrørende' (om).

Radioavisens mangeårige vært Ole Meisner har udarbejdet en liste med eksempler. Efter tankestregen ses forslag til mere mundrette alternativer:

afholde – holde
afsende – sende
afstraffe – straffe
aftørre – tørre af
ankomme – komme
anvende – bruge, benytte

dersom, såfremt – hvis
desuden – og
dette års – årets
efterfølgende – bagefter
efterstræbe – forfølge, stræbe efter
endvidere – derudover, og

evaluere – vurdere
foranledige – sørge for at
forblive – blive
forespørge – spørge
foretage en indbetaling – betale
forinden – inden
formindske – mindske
forvente – vente
fremlægge – lægge frem
færdiggøre – gøre færdig
følgelig – derfor
heri – i det
hvilket – hvad
i indeværende år – i år
ibrugtage – tage i brug
idet – da, ligesom, samtidig med
igangsætte – sætte i gang

igangværende – som er i gang
imidlertid – på den anden side,
alligevel
implementere – udføre, virkeliggøre
indeværende – den her, nuværende
isætte – sætte i
ligeledes – også
ligesom – og
med det formål – for
medfølge – følge med
nedlukke – lukke
nedslide – slide, slide ned
obligat – traditionel, nødvendig
obligatorisk – tvungen
omhandle – dreje sig om,
handle om

opbakning, bakke op – støtte,
hjælpe
opblande – blande
opfølge – følge op
overgå til – gå over til
problemstilling, problemkompleks
– problemer
påbegynde – begynde, indlede
påhøre – høre
påpege – pege på
redegøre for – gøre rede for
relatere – sammenligne, sætte i
forhold til

relevant – vedkommende mht.
sagen
samt – og
spørge ind til – spørge om
såfremt – hvis
såsom – for eksempel, fordi
såvel som, dels, dels – både ... og
tilbagebetale – betale tilbage
tilse – se til
udsende – sende ud
udskifte – skifte
videregive – give videre
vil være – bliver, er
vor – vores

”Det er dog altid tvivlsomt hvorvidt **alle sluger Bogstaver**, og om det er de samme. Pige hedder paa københavnsk Pie, paa jydsk Pig’, nogen sluger g’et, andre e’et, hvad er rigtigt? Skriftsproget har Ret, det hedder Pige. Lad saa Københavnerne **naar de snakker** beholde deres Pie og Jyderne deres Pig.”

Johannes V. Jensen, 1925

Det er altså godt at have sit daglige sprog som indre korrekturliste – ville jeg sige det sådan? – men det kan naturligvis også tage overhånd. Vores talesprog er fyldt med uafsluttede sætninger, fyldord, tøvemekanismer (øh’er) og klicheer. Derfor er det navnlig i direkte sendinger vigtigt at bevare den sproglige bevidsthed, så der bliver tale om en slags kontrolleret spontanitet.

UDTALE

På dansk er der ofte ikke overensstemmelse mellem, hvordan et ord skrives, og hvordan det udtales. Det mundtlige sprog har sin egen norm, hvor for eksempel stavelsesreduktioner og varierede vokallængder ligefrem kan øge forståelsen. Sprogforskeren Erik Hansen leverer et eksempel:

- /Kvindeliig funded a kvind’lig politibetjænd/ (Kvindelig fundet af kvindelig politibetjent).

Når vi tilstræber et naturligt og mundret sprog i radio og tv, er det derfor fuldt ud ’korrekt’ at sige /go’ mor’n’/ (god morgen), /osse/ (også) og /å/ (og/at).

“A bør holdes i tilbørlig Afstand fra æ; der skal være hørlig Forskel på glade og glæde, Hale og Hæle, Palle og Pelle, kalder og Kælder, Stald og Stel, Land og Lænd, Tante og Tændte.”

Ulla Albeck, 1948

ARTIKULATION

Ordet artikulation dækker de aktiviteter i tunge, læber og øvrige taleorganer, der i kombination danner talens vokaler og konsonanter.

En for slap muskelaktivitet vil ofte føre til mumlen og i nogle tilfælde læsp. Modsat kan en overartikuleret speak medføre spændinger i halsregionen og være anstrengende at høre på. Mikrofonen er både afslørende ved for sløve s'er og ved for kraftige p'er. Derfor er en smidig, men moderat artikulation ofte at foretrække i radio og tv. Det er navnlig vigtigt at placere konsonant- og vokaldannelsen langt fremme i munden, så lyden ikke forbliver klemmt i hals og mundhule, men projiceres i retning mod mikrofonen. Det kræver en fri kæbe og tunge og dermed rum til ikke mindst vokaldannelsen. Klart afkodelige vokaler hjælper meget på forståelsen, fx ved en tydelig hørbar forskel på 'ligge' og 'lægge'.

TEMPO

I radio og tv kan vi ikke se dem, vi taler til. Ingen stopper os med et 'hva'?', hvis de ikke fanger, hvad vi siger. Derfor må vi selv tage ansvaret for, at tempoet ikke løber af med os. Bliver artikulationen stiv, eller kløjes man i ordene under oplæsning, er det ofte et tegn på, at det går for hurtigt. Vælg en talehastighed, der giver mulighed for variation i tempo. Speaker man ind over musik eller reportagelyd, vil et moderat tempo ofte være ekstra nødvendigt for forståeligheden.

STEMME OG ÅNDEDRÆT

Stemmen er det instrument, vi formidler med i talesproget. Det er gennem den, at indholdet og de tilhørende intentioner og følelser mellem linjerne når modtageren. Stemmen fortæller også en hel del om os som afsendere. Vores troværdighed og nærvær – eller mangel på samme – ligger i stemmen. Modtageren kan miste interessen for selv den væsentligste historie, hvis klangen er flad, og stemmeføringen monoton.

Hvis stemmen skal være hørbar, afspændt og behagelig at høre på, må åndedrættet ligge dybt. I stedet for at tænke *vejrtrækning*, hvor brystkassen løfter sig, så tænkt i et *slip*, hvor maven og nederste del af ryggen løsnes udadtil efter endt sætning. Luften vil som en konsekvens automatisk suges ned, og de nederste ribben udvide sig i siden bagtil.

Det er nemmest at mærke, hvis man står op i studiet, men kan også lade sig gøre siddende. Høretelefoner kan hjælpe en til at blive opmærksom på, om åndedrættet er anspændt, og man derfor snapper for højlydt efter vejret.

DR tilbyder løbende speak- og stemmetræning. Hvis du oplever, at du nemt bliver anspændt, mangler luft ved længere sætninger eller lyder hæs, når du speaker, så tal med din nærmeste chef om mulighederne.

PROSODI

I en avis kan man strukturere sit stof til glæde for læseren ved brug af rubrik, underrubrik og opdelinger i afsnit. I radio og tv er noget lignende muligt ved hjælp af stemmen. Her sker det ved variation i betoning, tonegang, stemmeklang, rytme, pausering osv. Altså ved brug af det mundtlige sprogs musikalske eller akustiske virkemidler, også kaldet prosodi.

Alene betoning og tryk er omfattende emner. Der findes for eksempel syntaktiske, leksikale og kontekstbetingede tryk. Små ændringer i betoning kan flytte meningen af det, der siges. Forkert placerede tryk kan mudre et udsagn og svække forståelsen.

Prosodisk forståelse er altså afgørende, når der skal skabes struktur i en speak eller i en live-situation. Men nok så vigtigt sætter det også en i stand til med større nuancering at formidle intentioner, stemninger og følelser i det, der fortælles. Alt det, der gør sproget levende.

DR udbyder løbende kurser i prosodi. Få din nærmeste chef til at tage

”Vi siger lige så meget ved hjælp af blikke, pauser, gestus, mimik, øjenbevægelser som med selve talen. Og også ved hjælp af **betoningen**, ved alt muligt. Man udleverer altså enormt meget mere end man kan kontrollere (det burde forurolige narcissisterne, der så gerne vil se sig selv i fjernsynet).

Der er så mange **udtryksniveauer** alene på det egentlige taleplan. Hvis man har kontrol over det fonologiske niveau, kontrollerer man ikke det syntaktiske, osv. Ingen, selv den, der er mest herre over sig selv, kan beherske alt, med mindre han spiller en rolle eller betjener sig af et **propagandistisk betonsprog**”.

Pierre Bourdieu, 1996

kontakt til sprogredaktøren, hvis I vil høre mere.

KROPSSPROG

Gestik er et tveægget svær. På tv kan armbevægelser understøtte og levendegøre det, man siger, men det kræver, at de har det, man inden for drama vil kalde en naturlig impuls. Virker bevægelserne asynkrone og umotiverede går der nemt ’Jullerup Færgeby’ i den. Store armbevægelser og mekanisk accentuerende håndkantsslag med begge hænder er vist nok opstået ud fra angsten for ’talende hoveder’, men modsat afkoder seerne lynhurtigt en tom impuls. Tænk tanken først og lad bevægelsen følge. Med andre ord: Lad kroppen følge ordet, ikke omvendt.

MANUSKRIPTVANER

En god speak ligger i forberedelsen. Da tiden ofte er knap op til deadline, kan indarbejdede vaner være en stor hjælp og skabe overblik. Det er en forudsætning, hvis teksten ikke blot skal oplæses

ord for ord, men i meningshelheder, hvor også betoning og tryk ligger de rigtige steder.

Tænk forberedelsen som en cykelrytter, der før en enkeltstart kører ruten mindst én gang. Kender man alle sving og forhindringer på vejen, mindskes risikoen for styrt, og chancen for en smidig og problemfri kørsel øges.

Mange i DR må læse op fra skærm eller teleprompter, men tillader situationen, at man kan printe manuskriptet ud, er en kuglepen et uvurderligt værktøj. Streg kommaer ud, der skal læses hen over. Sæt streg under vigtige betoning, tankestreger ved lidt længere pauser, parentes om indskudte sætninger, inddel teksten i afsnit med dobbelt linjeafstand osv. Alt er tilladt, så længe det styrker overblikket.

Det kan også anbefales løbende at slå ord og begreber op, som

man måske ikke har et helt klart billede af. Så bliver de til ens egne. Har man kun en løs forestilling om, hvad for eksempel 'statens rådighedsbeløb' dækker, afsløres det ofte i talens mikrobevægelser.

II. SPROGET OM SPROGET – EN LILLE GRAMMATIK

108

PUBLIKUM
VAR
RASENDE

II. SPROGET OM SPROGET – en lille grammatik

Når vi skal tale om sproget, er det en fordel at vide, hvad tingene hedder. I hvert fald de vigtigste ting. Det samme gælder, når vi skriver, redigerer eller skal give eller modtage efterkritik. Det forudsætter nemlig alt sammen bevidsthed om sproget. Og bevidsthed om sproget forudsætter, at man har et sprog om sproget.

SÆTNINGEN

NEKSUS – ER EN SÆTNING

Neksus er latin og betyder forbindelse. I sproget betyder nekusus forbindelsen mellem subjekt og verbal (grundled og udsagnsled).

- Jeg taler.
- Vi ser.

Når der er nekusus, er der også en sætning.

SUBJEKT OG VERBAL (GRUNDLED OG UDSAGNSLED) – NOGEN GØR NOGET

En sætning udtrykker næsten altid, at nogen eller noget gør et eller andet (eller måske har gjort det allerede eller vil gøre det senere). Eller også siger den, hvad nogen eller noget er (eller var eller vil blive).

- Det gode vejr fortsætter.
- Prisen på fyringsolie vil falde.
- Landsholdet tabte.
- Publikum var rasende.

Som regel siger sætningen også noget om hvor, hvornår eller hvordan. For eksempel at det gode vejr fortsætter indtil på lørdag. Og at prisen på fyringsolie vil falde meget i Norge. Den kan også fortælle os noget om hvad og til hvem. For eksempel at landsholdet tabte kampen til Spanien. Eller at publikum var rasende og gav dommeren skylden.

På den måde kan sætninger hurtigt blive både lange og komplekse. Alligevel er det en god idé at huske på, at en sætning som udgangspunkt er noget meget enkelt. Den er forbindelsen mellem et subjekt og et verbal, dvs. mellem et grundled og et udsagnsord bøjet i tid.

Nogen gør noget. Nogen er noget.

Det er kernen i sætningen. Dens omdrejningspunkt. Det er også kernen og omdrejningspunktet i den virkelighed, der omgiver os, og som vi som journalister skal beskrive.

PERIODER

En periode er betegnelsen for den tekst, der står mellem to punktummer (eller tilsvarende tegn, for eksempel spørgsmålstegn og udråbstegn). I hverdagssproget kalder vi det en sætning, men en periode kan godt bestå af flere sætninger, for eksempel af en helsætning og en ledsætning.

HELSÆTNINGER OG LEDSÆTNINGER

En ledsætning hedder en ledsætning, fordi den er led i en anden sætning. Det er en helsætning ikke.

- Vi holder.

Det er en helsætning. Den består af subjekt og verbal.

- Vi holder vores løfte.

Det er også en helsætning. Den består af subjekt, verbal og objekt (eller genstandsled). Det er 'vores løfte', vi holder. Objektet kan også bestå af en sætning.

- Vi holder, hvad vi lover.

'Vi holder' er stadig en helsætning. 'Vi holder, hvad vi lover' er også en helsætning. Det nye er, at der inde i helsætningen står en anden sætning, 'hvad vi lover'. Det er en ledsætning.

Her er flere eksempler:

- Publikum var rasende, fordi landsholdet tabte.
- Prisen på fyringsolie vil falde, hvis det gode vejr fortsætter.
- Fordi landsholdet tabte, og prisen på fyringsolie faldt, blev publikum rasende.
- At landsholdet tabte, gjorde publikum rasende.

I de to sidste eksempler kommer ledsætningerne først. I det allersidste eksempel ('At landsholdet tabte ...') er ledsætningen subjekt i helsætningen. Ledsætningen kan nemlig have mange forskellige grammatiske funktioner i en helsætning.

Man kan finde ledsætningen ved at sætte ordet 'ikke' ind i sætningen. Hvis 'ikke' skal stå før verbalet, er det en ledsætning. Ellers er det en helsætning.

SÆTNINGSEMNER

– SÆTNINGER, SOM IKKE ER RIGTIGE SÆTNINGER

Nogle gange udelader vi verbalet i en sætning, for eksempel i rubrikker eller i oplæg. Det er en måde at spare plads og tid. Det er også en måde at samle opmærksomheden om det væsentligste. På den måde kan sætningsemner desuden virke dramatiserende på historien.

- Løkke på farten
- Død frø i vingummi en sag for Folketinget
- 79-årig mand bagbundet

Det kan også være subjektet, der er udeladt:

- Cykler jorden rundt for verdens fattige.

Eller både subjekt og verbal:

- Jorden rundt på to hjul for verdens fattige

Der er mange gode grunde til at bruge sætningsemner. Der er også gode grunde til at bruge dem med forsigtighed. De kan virke dramatiserende, men de kan også virke poppede og overfladiske. De kan skærpe lytterens og seerens fokus, men de kan også virke forvirrende.

FORVÆGT OG BAGVÆGT – OG OM AT FINDE BALANCEN

Verbalet er sætningens motor. Brugt fornuftigt bringer den os til sagen i en fart. Man kan også sige, at verbalet er den krumtap, resten af sætningen drejer om.

Hvis man dynger en masse ord op foran verbalet, får sætningen forvægt. Når man endelig når til verbalet, kan man have glemt resten.

- Efter en række blodige kampe med tab af menneskeliv på begge sider og muligvis som reaktion på skarpe protester fra det internationale samfund, herunder både EU og FN, indstillede de stridende parter her til morgen bombardementerne hen over grænsen.
- I allersidste øjeblik og takket være økonomisk hjælp fra flere tusinde danskere – heriblandt mange på Facebook – fik den 32-årige patient endelig en effektiv behandling.

Når ordene hober sig op på højre side af verbalet, får sætningen bagvægt. Det er heller ikke altid kønt eller let at forstå.

- Ministeren fralagde sig ansvaret for den langsomme sagsbehandling i sagerne, hvor en række asylansøgere ifølge deres advokat har afventet svar fra Udlændingedirektoratet i op til 18 måneder, selvom ansøgningsfristen – stadig ifølge deres advokat – i alle tilfælde er overholdt, ligesom de juridiske betingelser for overhovedet at ansøge har været det.

Hvor balancepunktet ligger, findes der ingen regler for. Eller der findes uendelig mange, nemlig én for hver sætning. Man må selv finde det.

SÆTNINGSSPIDSEN – GODT BEGYNDT

Hvad der står foran verbalet, hedder forfeltet eller sætningsspidsen. Det er indgangen til sætningen eller anslaget. Og derfor vigtigt at gøre sig umage med.

Som hovedregel gælder, at man skal skrive kort, så sætningen får fart. At man skal skrive varieret, så sætningerne bliver afvekslende. Og kan man begynde sætningen spændende eller smukt, er der en god chance for, at man også bliver hørt eller læst.

INDSKUD OG OPHOBNINGER

– HVORFOR OG HVORFOR IKKE BRUGE DEM?

Indskudte sætninger kan gøre sproget varieret og informationsrigt. Der er derfor ingen grund til at forbyde dem. Men hvis man bruger mange indskudte sætninger for i en fart og på mindst mulig plads at komme af med det, man har at fortælle, kan sætningen blive svær at forstå. Fænomenet kalder man ophobning.

- Overskuddet fra virksomheden, der formodes at være i milliardklassen, blev overført til en bank i Schweiz, som med henvisning til landets lov om bankhemmelighed ikke ønsker at give oplysninger om beløbets nøjagtige størrelse til Skat, der

derfor alene må støtte sig til virksomhedens egne oplysninger, fortæller direktør i Skat, Ejnar Tuxen.

Så er det bedre at sætte et punktum mere.

KLØVNING

– OG ANDRE KEDELIGE MÅDER AT INDLEDE EN SÆTNING

Mange sætninger indledes med 'Det er ...' eller 'Der er ...'. Når det sker ved at opløse en sætning i to, kalder man det kløvning.

- Det er igen regeringens faste støtteparti, der får det endelige ord i forbindelse med en større lovpakke.

Som også kunne have heddet:

- Regeringens støtteparti får igen det endelige ord i forbindelse med en større lovpakke.

Så får man nemlig med det samme at vide, hvem det handler om.
Nemlig regeringens støtteparti.

Et andet eksempel:

- Der er mange vælgere, der endnu ikke har bestemt sig for, hvor de skal sætte krydset på valgdagen.

Som også kunne have heddet:

- Mange vælgere har endnu ikke bestemt sig for, hvor de skal sætte krydset på valgdagen.

Så bliver det hurtigt klart, hvad det handler om. Desuden slipper man for to ledsætninger.

Kløvninger kan bruges til at understrege en del af sætningen eller en pointe i den. 'Det er regeringens støtteparti –' og ikke for eksempel et af oppositionspartierne, der får det endelige ord.

I mange andre tilfælde er det tomgang og bør derfor undgås.

Det samme gælder andre tomgangsåbninger:

- Man kan nu spørge sig selv, hvad oppositionen får ud af denne byge af spørgsmål til ministeren.
- Tager man nu hele debatten under ét, kan man udlede tre hovedpunkter.

Så er det bedre bare at gøre det, altså spørge eller tage debatten under ét.

NAVNEORD

UDSAGNSORD

TILLÆGSORD

FORHOLDSORD

STEDORD

EGENNAVNE

BIORD

TALORD

UDRÅBSORD

”Skriv **’allerhelvedes’** hver gang du vil skrive **’meget’**; din redaktør vil slette det, og artiklen bliver lige som den skal være”.

Forfatter ukendt

ORDKLASSER

Nedenfor er en oversigt over de vigtigste ordklasser, først med den danske, så med den latinske betegnelse. Og derefter i få ord, hvad man skal være opmærksom på eller være forsigtig med.

NAVNEORD (SUBSTANTIVER)

Talerstol, krise, cykelsti, forurening. Gode håndgribelige ord. Lad være at gøre dem for tekniske. Og hvis det er nødvendigt, så forklar dem.

UDSAGNSORD (VERBER)

Spolere, annektere, gribe, elske. Bruges som motor i sætningen, når de er bøjet i tid. Lad være at gemme dem væk i sætningen.

TILLÆGSORD (ADJEKTIVER)

Fornuftig, grøn, genstridig, optimistisk. Bruges som beskrivere, pas på ikke at overforbruge dem.

FORHOLDSORD (PRÆPOSITIONER)

På, over, ad, ved, omkring. Kan være svære at bruge rigtigt, især for udlændinge. De står alle sammen i ordbogen.

STEDORD (PRONOMENER)

Man må gerne sige 'du', men man skal ikke gøre det hele tiden. 'Man' kan også bruges. Og en gang imellem 'vi'. 'Den', 'det', 'disse', 'dem' osv. kan man hurtigt glemme, hvad står for. Brug indimellem navneordet eller egennavnet i stedet for.

EGENNAVNE (PROPRIER)

Rawalpindi, Saszeline, Walter Berry, Simon Emil Ammitzbøll-Bille. Hvordan staves de? Og hvordan udtales de?

BIORD (ADVERBIER)

Nogle af dem er slet ikke til at komme udenom – 'ikke', 'nu', 'sikkert'. Andre kan gøre sproget slapt eller virke som dæmpere – 'nok', 'lidt', 'vel'.

TALORD (NUMERALIER)

Tal er også en del af sproget. Vær præcis. I øvrigt skriver vi tallene fra et til ti med bogstaver, derover med cifre (11, 12, 13 ...).

UDRÅBSORD (INTERJEKTIONER)

Av, ih, åh, wow, shhh, ha, hov, hmm, åh. Vær opmærksom på doseringen.

MAN GAR AD VEJEN
MOD KORSØR, MEN
MAN KOMMER AF
VEJEN, NÅR MAN ER
VED AT BLIVE KØRT
NED AF EN LASTBIL

UKLARHEDER OG FEJL

Fejl kan ikke undgås, men hvis man er opmærksom på dem, kan man måske undgå at gentage dem.

BETYDNINGSMÆSSIGE (SEMANTISKE) FEJL

Semantik er latin og betyder 'betydning'. Semantiske fejl er fejl, hvor ordets eller sætningens betydning er forkert.

- Når du 'komplimenterer' noget, 'roser' du noget. Når du 'kompletterer' noget, gør du det 'komplet' eller 'færdigt'. Du kan også 'komplementere' en anden, så udgør I tilsammen en helhed.
- 'Udstødning' kommer ud af et udstødningsrør. Det gør social 'udstødelse' ikke.

FLERTYDIGE ORD OG PENDULORD

Sproget forandrer sig, det gør ords betydning også. Nogle ord bliver flertydige eller får ligefrem to modstridende betydninger. De sidste ord kaldes pendulord.

Man skal ikke undgå flertydige ord eller pendulord, men man skal være bevidst om deres betydning, når man bruger dem.

- 'Forfordelt' er en klassiker. Ifølge ordbogen kan det både betyde at få for meget og få for lidt. Vi holder os til den oprindelige betydning: Bliver man forfordelt, får man for lidt.
- 'Bjørnetjeneste' er samme sag. Vi holder os til den oprindelige betydning: En bjørnetjeneste er godt ment, men gør mere skade end gavn.
- 'Knap' betyder i sætningen 'klokken er knap tolv', at klokken er lidt i tolv. For nogle betyder det imidlertid, at klokken er lidt over tolv. Vi anbefaler 'lidt i tolv'.

- 'Rimelig' kan både betyde, at noget er 'hæderligt' og 'ordentligt' (som adjektiv), og at noget er 'temmelig' et eller andet, for eksempel temmelig svært at finde ud af (som adverbium).
- 'Nidstirre' betyder at stirre vredt på nogen. 'Nid' betyder 'had'. De fleste bruger i dag formen 'nedstirre'. Det må man godt.
- 'Klimaks' betød oprindeligt 'stigende' eller 'gradvis stigning'. I dag betyder det for de fleste 'højdepunkt'.

TYPISKE FEJL

Typiske fejl er sjældent svære at rette, de er til gengæld lette at lave. De fleste typiske fejl er nemlig fejl, som vi laver uden at vide det. Når først vi ved det, er det let nok at rette dem – og lidt lettere at lade være at lave dem.

Her er nogle eksempler:

- Hans og sin – 'sin' viser tilbage til subjektet (grundledet) i sætningen. 'Statsministeren gjorde under et besøg i Bruxelles rede for sin holdning til optagelsesproceduren.'
- Inden for og indenfor. Nogle gange er der valgfrihed. Listen over forholdsord med valgfrihed findes i Retskrivningsordbogen. Hvis man har svært ved at huske ordene, anbefaler vi, at man følger de oprindelige regler. Dem finder man også i Retskrivningsordbogen. Ifølge dem hedder det fx 'inden for skattepolitikken', men 'ministeren inviterede forhandlerne indenfor'. I det første eksempel er der en styrelse ('skattepolitikken'), i det andet eksempel er der ikke nogen. Det er forskellen.
- I følge og ifølge. Det hedder, at 'dronningen kom i følge med kronprinsen', men 'ifølge Ritzau'.

- Af og ad. Man går ad vejen mod Korsør, men man kommer af vejen, når man er ved at blive kørt ned af en lastbil. 'Ad' bruges, når noget bevæger sig i længderetningen af noget, eller når noget støtter sig mod noget. 'Af' bruges, når noget eller nogen fjernes eller er væk fra noget.
- 'Fordi at' er meget udbredt. For de fleste lyder det stadig forkert.
- Det hedder 'Både venstre og højre', ikke 'Både venstre, men også højre'.
- Nogen og nogle. 'Nogen' betyder 'flere end nul', 'nogle' betyder 'flere end én'.

MAN SKAL

BARE VÆRE

KONSEKVENT

KOMMAER

I DR sætter vi det såkaldte 'startkomma'.

Sprognævnet har afgjort, at der er valgfrihed mellem to måder at sætte komma på. Man skal bare være konsekvent og ikke sætte kommaet lidt på den ene måde og lidt på den anden måde i den samme tekst.

Valgfriheden består i, at man selv bestemmer, om man vil sætte komma foran ledsætninger. Det kaldes et 'startkomma'. At udelade komma foran ledsætninger har den fordel, at der ikke skal sættes så mange, og at det ifølge nogen giver en bedre læserytme.

Der er imidlertid flere alvorlige ulemper. For at sætte kommaet rigtigt skal man kunne kende forskel på en helsætning og en ledsætning. Og så er der faktisk en regel mere, som betyder, at man også skal kunne kende forskel på en sideordnet og en underordnet ledsætning. Og på et underordnings- og et sideordningsbindeord.

Men ellers er valgfriheden som nævnt en god idé.

Hvis man – som vi har valgt at gøre i DR – sætter komma foran alle sætninger (startkomma), hvad enten sætningerne er ledsætninger eller helsætninger, er det ikke helt så svært. Så skal man nemlig bare kunne finde sætningens subjekt og verbal. Det kaldes en nekus, som man kan læse om på side 109.

Som nævnt sætter vi i DR startkomma.

WWW.DR.DK/

OM-DR/

SPROGPOLITIK

”Sproget, du. **Sproget** er vidunderligt. At søge sandheden i sproget, dét er **vidunderligt!**”

Kim Larsen, 2001

MERE OM SPROGET

Svarene på dine sprogs spørgsmål skal være inden for rækkevidde, dvs. enten på pc'en eller i en opslagsbog ved skrivebordet.

- Sproget.dk (samler Retskrivningsordbogen, Den Danske Ordbog og Ordbog over det danske Sprog m.fl., i samarbejde mellem Dansk Sprognævn (DSN) og Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (DSL)
- Retskrivningsordbogen (dsn.dk/ro)
- Håndbog i Nudansk (Politiken)
- Den Danske Begrebsordbog (DSL)
- Grammatik over det Danske Sprog (DSL)

DR har sit eget sprogsite med klummer og artikler om sprog. Stilguiden er en del af sitet og bliver til på baggrund af det løbende sprogarbejde i DR.

www.dr.dk/om-dr/sprogpolitik

CITATER I STILGUIDEN

- s. 4 Louis Levy: Radio og demokrati i 'Kulturkampen' 3. årgang nr. 1
- s. 10 Steven Pinker: *The Sense of style*, Allen Lane 2014
- s. 15 Hannah Arendt: *Om vold*, Notabene 1970
- s. 23 Richard Chenevix Trench: *On the Study of Words*, University of Michigan 2006
- s. 24 Friedrich Nietzsche: *Moralens oprindelse*, DET lille FORLAG 1993
- s. 27 Jacob Baden: *Kan der vindes noget for Fædrelandets Sprog og Litteratur ved en nøiere Foreening med Sverrigs?* Artikel i tidsskriftet Københavns Universitetsjournal 1797
- s. 31 Den kloge pige (anonym): *Charme i daglig tale*, klumme i magasinet Københavnerinden 1934
- s. 33 Erik Eriksen: *Radioen og Landbefolkningen*, artikel i Danmarks Radio 1925-1940, Chr. Erichsens Forlag 1940
- s. 34 Abbie Hoffman: Tomhed som kommunikation i 'Gør Det!', Rhodos 1972
- s. 35 Ludvig Holberg: *Epistler*, København 1750
- s. 36 Johannes V. Jensen: *Om sproget*, Gyldendal 1936
- s. 38 C.H. Clemmensen og Ejnar Christiansen: *Bladgadens Napoleon*, Frederik E. Pedersens Forlag 1933
- s. 39 Karen Lisa Salamon: *Selvsmål*, Gyldendal 2007
- s. 40 Theodor W. Adorno: *Egentlighedens jargon*, DET lille FORLAG 2008
- s. 43 Victor Klemperer: *LTI*, tekst og tale forlag 2010
- s. 44 Robert Musil: *Manden uden egenskaber*, Gyldendal 1995

- s. 47 Johannes V. Jensen: *Evolution og Moral*, Gyldendal 1925
- s. 51 Jacob Paludan: *Søgelys*, Steen Hasselbalchs Forlag 1923
- s. 53 Andrew Boyd: *Broadcast Journalism: Techniques of Radio and Television News*, Focal Press 2001
- s. 55 Robert Hutton: *Romps, Tots and Boffins ... the strange language of news*, Elliott and Thompson Limited 2013
- s. 58 Henrik Cavling: *Journalistliv*, Gyldendal 1930
- s. 69 Søren Kierkegaard: Samlede værker bind VIII side 33, Gyldendal 1901-06
- s. 72 Ursula Andkjær Olsen: *Ægteskabet mellem vejen og udvejen*, Gyldendal 2005
- s. 73 Søren Kierkegaard: Samlede værker bind VIII side 33, Gyldendal 1901-06
- s. 75 Søren Kirkegaard: Samlede værker bind VIII side 33, Gyldendal 1901-06
- s. 90 Mary Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinders rettigheder*, Informations Forlag 2012
- s. 96 Hartvig Frisch: *Da Verdenskrigen kom ind i Dagligstuen*, artikel i Danmarks Radio 1925-1940, Chr. Erichsens Forlag 1940
- s. 100 Johannes V. Jensen: *Evolution og Moral*, Gyldendal 1925
- s. 101 Ulla Albeck: *Farlige ord*, Schultz Forlag 1948
- s. 105 Pierre Bourdieu: *Om tv – og journalistikkens magt*, Tiderne Skifter 1998
- s. 123 Forfatter ukendt, tilskrives ofte fejlagtigt Mark Twain
- s. 136 Kim Larsen: Interview med redaktør Kim Skotte i Politiken, 25. november 2001

KOLOFON

© DR 2018

FORFATTERE: Thomas Thurah (hovedforfatter) og Martin Kristiansen

REDAKTØRER: Martin Kristiansen (ansvarshavende) og Thomas Thurah

LAYOUT: DR Design

TRYK: DR Tryk

ISBN: 97887 71090024

DR's stilguide er blevet til på baggrund af erfaringer fra DR's interne sprogefterkritik og kursusvirksomhed og vil årligt blive opdateret i samarbejde med DR's redaktioner.

Se mere på www.dr.dk/om-dr/sprogpolitik

1. udgave, 2. oplag.

STILGUIDE

DR

